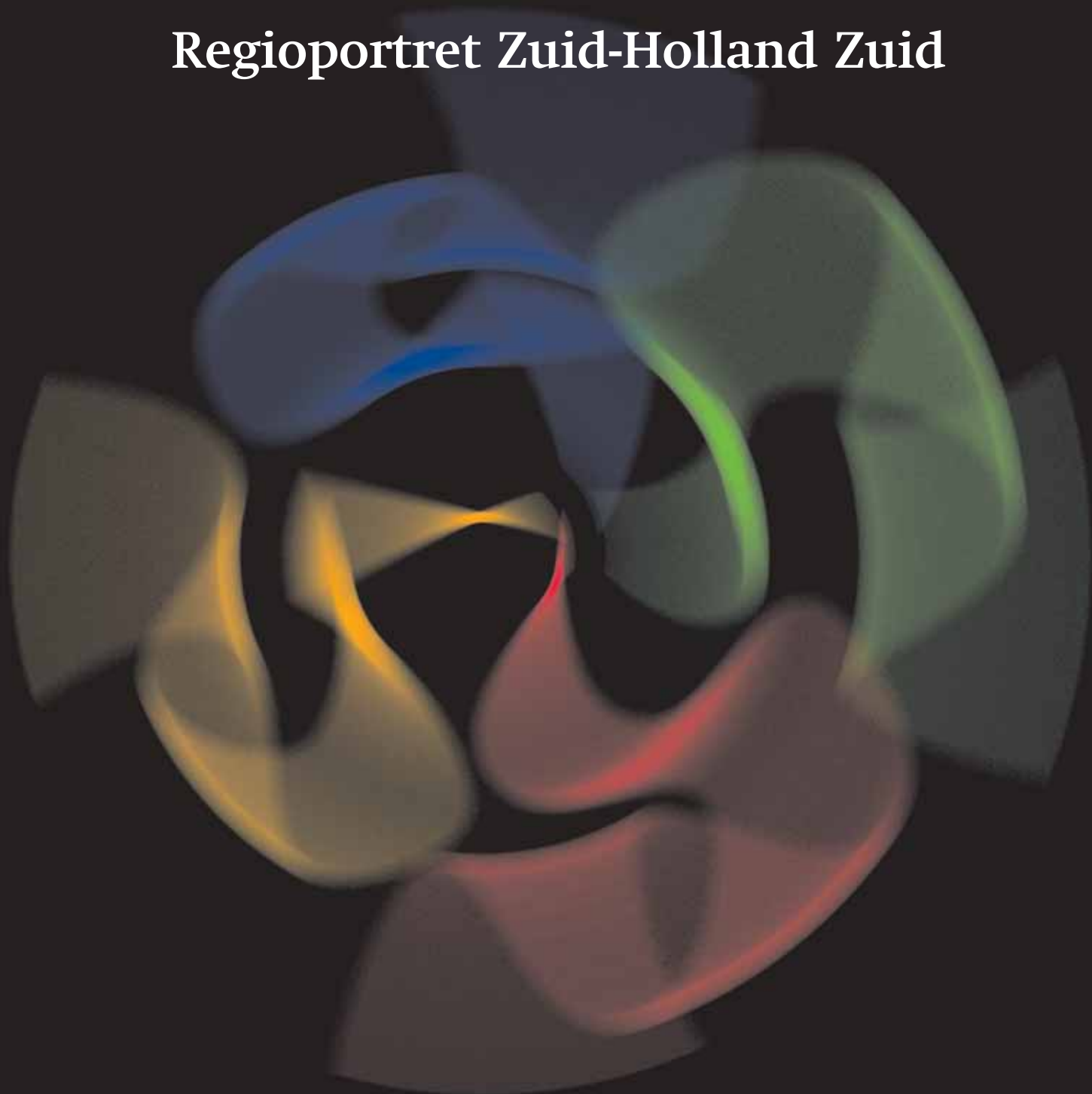


Samenwerking in de beroepskolom

Regioportret Zuid-Holland Zuid





Introductie

Voor u ligt het regioportret voor de regio Zuid-Holland Zuid. In het regioportret beschrijven en typeren we de samenwerking op het gebied van de aansluiting in de beroepskolom vmbo-mbo-hbo in deze regio.

Het doel van het regioportret is tweeledig:

- Het portret is bedoeld voor de partijen in de regio zelf om hen te informeren over de stand van zaken in de regio en om hen mogelijk te wijzen op de sterke en minder sterke punten in de samenwerking. Daarmee kan het regioportret een nuttig instrument vormen voor de partijen in de regio zelf om hun activiteiten verder vorm te geven.
- Het regioportret is daarnaast ook een instrument om de ontwikkelingen in een regio zichtbaar te maken voor derden. Het biedt zicht op good practices, nuttige ervaringen en kennis en schetst een beeld van afzonderlijke activiteiten in hun regionale context.

Voor *Het Platform Beroepsonderwijs*, dat de portretten heeft laten maken door het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt, is het een instrument om de samenwerking rondom de versterking van de beroepskolom zichtbaar te maken en om zo beter in te kunnen spelen op vragen en ontwikkelingen.

Vooraf aan dit regioportret werden 'portretten' gemaakt van de regio's Den Haag, de regio Twente, de regio Noord-Kennemerland, de regio Zuidoost-Brabant, de regio Achterhoek.

Het ontstaan van dit regioportret heeft een interactieve component, dat wil zeggen: op basis van interviews is een eerste conceptportret opgesteld. Dit concept is voorgelegd aan een aantal contactpersonen in de regio - meestal de personen die ook geïnterviewd zijn - met de vraag of de inhoud van het portret klopt met hun eigen waarneming en analyse en met de vraag of de conclusies en aanbevelingen voor hen van nut kunnen zijn. Met de reacties uit deze terugkoppeling is het portret verder verbeterd en aangescherpt. Het regioportret is een momentopname, maar biedt ook zicht op meer duurzame ontwikkelingen en problemen en in deze regio ook aan de verdere invulling van het Regionaal Arrangement.

Een woord van dank namens *Het Platform Beroepsonderwijs* gaat naar alle personen die hebben meegewerkt aan het tot stand komen van dit regioportret.

Het Platform Beroepsonderwijs
Huub Schmitz

Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt
Ton Eimers

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Netwerken	6
3. Activiteiten	10
4. Effecten	15
5. Beroepskolom onderwijs - arbeidsmarkt	22
6. Zorgstructuur	25
7. Samenwerking	29
8. Conclusies en aanbevelingen	36
Bijlagen	41

Overzicht tabellen

<i>Tabel 1 – Overzicht netwerken per school</i>	6
<i>Tabel 2 – Aantal netwerken in de regio per type</i>	9
<i>Tabel 3 – Activiteiten in alle netwerken</i>	11
<i>Tabel 4 – Activiteiten per type netwerk (gemiddelde scores)</i>	12
<i>Tabel 5 – Effecten van de activiteiten (alle netwerken)</i>	15
<i>Tabel 6 – Activiteiten en effecten per type netwerk (gemiddelde scores)</i>	16
<i>Tabel 7 – Kwantitatieve effecten (alle netwerken)</i>	17
<i>Tabel 8 – Kwalitatieve effecten (alle netwerken)</i>	17
<i>Tabel 9 – Onnodige overlap en witte vlekken in de samenwerking</i>	20
<i>Tabel 10 – Vraag en aanbod gekwalificeerd personeel 2004-2008</i>	23
<i>Tabel 11 – Beoordeling kwaliteit zorgstructuur</i>	25
<i>Tabel 12 – Oordeel over de samenwerking op het gebied van risicoleeringen</i>	27
<i>Tabel 13 – Aspecten van samenwerking binnen de netwerken</i>	29
<i>Tabel 14 – Aspecten van ontwikkeling van netwerken</i>	30
<i>Tabel 15 – Knelpunten in wet- en regelgeving (huidige situatie en in de toekomst)</i>	33

Bijlagen

<i>Tabel B1 – Totaaloverzicht activiteiten per school per netwerk</i>	41
<i>Tabel B2 – Totaaloverzicht effecten per school per netwerk</i>	43
<i>Tabel B3 – Overzichtslijst netwerken in de regio</i>	45

1. Inleiding

Toelichting onderzoek

¹ De subregio Goeree-Overflakkee maakt geen deel uit van het samenwerkingsverband (gemeenschappelijke regeling) van 20 gemeenten in Zuid-Holland Zuid. Voor het doel van het Regionaal Arrangement is Goeree-Overflakkee wel bij de regio ZHZ gevoegd.

Het voorliggende regioportret beschrijft de samenwerking in de beroepskolom en tussen onderwijs en arbeid in de regio Zuid-Holland Zuid (ZHZ). Tot de regio behoren de subregio's Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (AV), Drechtsteden (DS), Hoeksche Waard (HW) en Goeree-Overflakkee (GO)¹.

Het portret neemt als uitgangspunt de bestaande samenwerkingsrelaties en ontwikkelingen daarin. In dit portret worden de samenwerkingsrelaties allen 'netwerken' genoemd. De netwerken vormen de eenheid van analyse.

Startpunt voor het portret zijn interviews en een schriftelijke enquête die begin 2005 zijn afgenomen bij vrijwel alle vmbo- en mbo-scholen in de regio. 24 vmbo-scholen (of schoollocaties) zijn benaderd; hiervan hebben er 23 meegewerkt aan het onderzoek. Deze hebben de schriftelijke vragenlijst ingevuld. AOC Wellant College, ROC Da Vinci College en ROC Albeda College hebben eveneens aan het onderzoek meegewerkt. Een compleet overzicht van deelnemende scholen is opgenomen in tabel 1.

Het regioportret is gemaakt in opdracht van *Het Platform Beroepsonderwijs en Leerpark Dordrecht*. De vraagstelling in het onderzoek is toegespitst op het Regionaal Arrangement dat scholen en anderen in de regio Zuid-Holland Zuid willen afsluiten. Leerpark Dordrecht treedt op als voortrekker van dit proces. Buiten het regioportret om verzamelen ook anderen informatie voor het Regionaal Arrangement en leggen dit vast. Een deel van deze informatie is, samengevat, opgenomen in het regioportret.

Leeswijzer

De rode draad in het regioportret wordt gevormd door de volgende vragen: welke samenwerking is er in de regio, wat wordt er gedaan, wat levert het op en hoe verloopt de samenwerking? Het antwoord op deze vragen levert enerzijds een beschrijving van wat er al is en

anderzijds aanwijzingen voor verdere ontwikkeling. De opbouw van het portret volgt de hoofdvragen:

- Hoofdstuk 2: Netwerken
Overzicht van meer dan 50 verschillende netwerken in de regio Zuid-Holland Zuid.
- Hoofdstuk 3: Activiteiten
Typering van de activiteiten van de netwerken om de beroepskolom te versterken.
- Hoofdstuk 4: Effecten
Wat is volgens betrokkenen zelf het resultaat van de samenwerking?

In de volgende drie hoofdstukken wordt dieper ingegaan op de hoofdthema's die ook in het Regionaal Arrangement centraal staan:

- Hoofdstuk 5: Beroepskolom onderwijs - arbeidsmarkt
Aan de orde komt de arbeidsmarktontwikkeling voor de komende jaren en de betekenis van die ontwikkeling voor de netwerken binnen de beroepskolom.
- Hoofdstuk 6: Zorgstructuur
De zorg en ondersteuning voor risicoleerlingen staat in de regio hoog op de agenda. Wat zijn de belangrijkste knelpunten?
- Hoofdstuk 7: Samenwerking
Het fundament van de beroepskolom en de zorgstructuur voor risicoleerlingen is samenwerking tussen partijen. De regio kent veel samenwerking, maar men ziet ook tekortkomingen.

Het portret wordt afgesloten met samenvattende conclusies en met aanbevelingen voor het Regionaal Arrangement.

- Hoofdstuk 8: Conclusies en aanbevelingen
Elk hoofdstuk eindigt met een samenvatting van de belangrijkste punten uit het hoofdstuk. In hoofdstuk 8 zijn de samenvattingen en conclusies bijeengebracht.

In de bijlagen is meer uitgebreide informatie over de netwerken opgenomen.

2. Netwerken

Netwerken in de regio

Het regioportret beschrijft samenwerking in de beroepskolom. Voor het portret zijn de belangrijkste netwerken of samenwerkingsverbanden in de regio in kaart gebracht. Het betreft zowel sectoroverstijgende netwerken, dat wil zeggen netwerken die zich niet specifiek op één opleiding of branche richten, als opleidings- of branchespecifieke netwerken. Aan alle scholen is in het onderzoek gevraagd aan te geven in welke netwerken met betrekking tot de beroepskolom en onderwijsarbeid zij participeren. Scholen hebben meestal meerdere netwerken genoemd en voor de belangrijkste hiervan een aantal vragen beantwoord (activiteiten, effecten, samenwerking). Daarmee hoeft de lijst van netwerken in de regio niet uitputtend te zijn, maar de lijst geeft wel een beeld van de samenwerkingsrelaties die de scholen het belangrijkste achten.

Tabel 1 laat het totaaloverzicht zien van alle door de scholen genoemde netwerken. Het gaat om de netwerken die de scholen het belangrijkste vinden. Veel vo-scholen noemen de Samenwerkingsverbanden vmbo (of vo/vso), maar sommige noemen dit niet, terwijl wél alle vo-scholen verplicht deelnemen aan een dergelijk verband.

Vanuit het mbo is alleen informatie van het ROC Da Vinci College ontvangen. Het overzicht van de netwerken van het Da Vinci College is niet uitputtend. Hoewel expliciet is gevraagd naar netwerken relevant voor samenwerking in de beroepskolom zijn ook enkele andere netwerken genoemd. Deze zijn eveneens opgenomen in het overzicht.

Een beperkt aantal vo-scholen heeft geen vragenlijst ingevuld en is niet in de lijst opgenomen. Dit geldt ook voor de niet in de lijst voorkomende roc's.

Tabel 1 – Overzicht netwerken per school

School	Plaats	Regio	Netwerk	Type
Stedelijk Dalton Lyceum, locatie Sterrenburg	Dordrecht	DS	Samenwerkingsverband vo/svo 40.2	2a
		DS	Route VSV 2004	3a
		DS	Leerpark doorlopende leerlijnen	5a
		DS	ROOZZ	1
Insula College, locatie Gunningenplein	Dordrecht	DS	Samenwerkingsverband vo/svo 40.2	2a
		DS	Route VSV 2004	3a
		DS	Leerpark doorlopende leerlijnen	5a
		DS	BO-VO Kontakt	1
Wellant College, locatie De Bossekamp	Ottoland	AV	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	2a
		AV	Netwerk natuurlijk Leren ZHZ	3a
		AV	Overleg Regio Oost-zuid Wellantcollege	3a
		AV	School met DVC (met ook andere vmbo)	3a
Edudelta Onderwijsgroep, locatie Technische School	Middelharnis	GO	School met Albeda College T&R	3b
		GO	School met Albeda College Voertuigtechniek	3b
Willem de Zwijger College Papendrecht (hoofdvestiging) Alblasserdam, Hardinxveld-Giessendam (nevenvestiging)	Zie locaties	DS	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	5c
		DS	Samenwerkingsverband vo/svo 40.1	2a
		DS	Jeugdzorg Platform	2b
		DS	ROOZZ	1
Griendencollege	Sliedrecht	DS	School met DVC (doorstroming)	3b

School	Plaats	Regio	Netwerk	Type
OLOVO (diverse vestigingen / locaties)	Zwijndrecht, Ridderkerk (div.)	DS	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	5c
Walburg College, Gemini College		DS	Samenwerking zorglocatie Ridderkerk	2b
		DS	LOC Zwijndrechtse Waard	5a
Develstein College, vestiging Jansenlaan	Zwijndrecht	DS	LOC Zwijndrechtse Waard	5a
Merewade College, locatie De Vries Robbéweg	Gorinchem	AV	ROOZZ	1
		AV	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	5c
		AV	Regionaal Arrangement	5a
		AV	School met DVC (met ook andere vmbo)	3a
		AV	Regionaal programma ond.-arb. AV/HW (ZHZ)	5a
Gomarus Scholengemeenschap	Gorinchem	AV	Regionaal programma ond.-arb. AV/HW (ZHZ)	5a
		AV	Netwerk reformatrische scholen (bovenregionaal)	1
CSG Oude Hoven, locatie De Calvijn	Hardinxveld-Giessendam	AV	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	2a
CSG Oude Hoven, locatie Het Gilde	Gorinchem	AV	ICT vmbo-mbo DVC e.a.	3a
CSG Oude Hoven, locatie De Windroos	Gorinchem	AV	School met Rivas zorg en leren	2b
CSG Oude Hoven, locatie De Schans	Sleeuwijk	AV	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	2a
		AV	Regionaal netwerk stage/stagebureau AV	5d
CSG Willem van Oranje, locatie Randweg	Oud Beijerland	HW	PO-VO overleg/samenwerking	1
		HW	School met Albeda College (voorlichting)	3b
		HW	School met school in Barendrecht (vmbo/vmbo)	1
		HW	CVO-accent (Chr. Onderwijs, zorg/speciaal ond.)	2b
Wellant College, vestiging Gorinchem	Gorinchem	AV	Contactcommissie VO (PO, VO, ROC)	1
		AV	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2 (PCL)	2a
		AV	School met DVC (doorstroming, uitwisseling)	3b
		AV	Vakcommissie Tuin, Park en Landschap (ond.-arb.)	5d
CSG Prins Maurits	Middelharnis	GO	Samenwerkingsverband vo/svo 40.3	2a
		GO	Regionaal zorgcoördinatorenoverleg Rijnmond	2b
		GO	Regionaal overleg Pro-ontwikkeling ZHZ	1
		GO	Reg. Decanennetwerk (lob-activ., eilanden)	2b
		GO	Reg. Netwerk Praktijknet (Pro-scholen/ bedrijven)	5d
Groene School Sommelsdijk	Sommelsdijk	GO	Samenwerkingsverband vo/svo 40.3	2a
Onderdeel van Edudelta OG		GO	School met Albeda College (doorlopende lijn)	3b
Heerenlanden College	Leerdam	AV	School met DVC Zorg & Welzijn (doorl. lijn)	3b
Hoofdlocatie Eksterlaan		AV	Netwerk vmbo Yes! (bovenreg.)	1
en Locatie Joost de Jongestraat		AV	Netwerk Techniek Breed (bovenreg.)	5c
		AV	Regionaal programma ond.-arb. AV/HW (ZHZ)	5a
		AV	Netwerk voor techniek in de regio (AV)	5c

<i>School</i>	<i>Plaats</i>	<i>Regio</i>	<i>Netwerk</i>	<i>Type</i>
Da Vinci College	Dordrecht	DS	Doorlopende leerlijnen mbo-hbo 'Rotterdams Verband'	4a
Da Vinci College	Dordrecht	DS	BTG-ESB Zuid -West (ECABO en roc's in Zuid-Holland en Zeeland)	5b
Da Vinci College	Dordrecht	DS	De Lerende Regio, branche-regio overleg administratieve opleidingen	5a
Da Vinci College	Dordrecht	DS	CGL-consortium (20 roc's, vormgeving competentiegericht leren)	4b
Da Vinci College	Dordrecht	DS	Samenwerking Da Vinci en Hogeschool Hanzesteden	4a
Da Vinci College	Diverse	DS	LOC-vorming (vmbo-mbo, doorlopende leerlijnen)	5a
Da Vinci College	Dordrecht	DS	Route VSV 2004	3a
Da Vinci College	Dordrecht	DS	Regiogroep Onderwijskundige Ontwikkeling Leerpark (ROL)	3a
Da Vinci College	Dordrecht	DS	Kenniscentrum Mainport Rotterdam (KMR), mbo-hbo	5b
Da Vinci College	Zwijndrecht	DS	LOC Zwijndrechtse Waard	5a
Da Vinci College	Gorinchem	AV	SABA, stuurgroep aansluiting beroepsonderwijs arbeidsmarkt, techniek	5c
Da Vinci College	Gorinchem	AV	Projectgroep Marketing Techniek, voorlichting techniek, vmbo-mbo-bedrijven	5c
Da Vinci College	Gorinchem	AV	Mbo-hbo-project ICT (DVC, Zadkine, Albeda, Rivio)	5b
Da Vinci College	Gorinchem	AV	Bilaterale samenwerking met vmbo-scholen	3b
Da Vinci College	Gorinchem	AV	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	5c

Typen samenwerkingsverbanden

Er zijn in Zuid-Holland Zuid een groot aantal samenwerkingsverbanden binnen en rond het onderwijs. De meer dan vijftig netwerken in het onderzoek kunnen worden ingedeeld in vijf typen.

Type VO-netwerken

- 1 Het eerste type zijn netwerken van vo-scholen onderling, of in enkele gevallen met het primair onderwijs (gericht op het aspect van overdracht/overgang po-vo). In het schema zijn deze netwerken met een 1 in de laatste kolom gemarkeerd.

Type Zorgnetwerken

Dit type betreft eveneens netwerken binnen het voortgezet onderwijs, maar dan toegespitst op het thema zorg. Er zijn twee vormen:

- 2a De Samenwerkingsverbanden vmbo (of vo/vso). Alle vmbo-scholen zijn verplicht aangesloten bij een dergelijk netwerk. In de regio zijn verschillende Samenwerkingsverbanden actief. De verbanden hebben een wettelijke taak wat betreft de zorgstructuur in het vmbo. De laatste jaren breiden de activiteiten van de Samenwerkingsverbanden zich uit tot andere, verwante thema's, waaronder de doorlopende zorg tussen vmbo en mbo.
- 2b Overige netwerken in het voortgezet onderwijs die zich richten op zorg.

Type Beroepskolom-netwerken vmbo-mbo

Binnen de netwerken die zich specifiek op de samenwerking tussen vmbo en mbo richten, onderscheiden we twee vormen:

- 3a Brede netwerken vmbo-mbo. Dit zijn netwerken van meerdere vo-scholen en een of meer roc's.
- 3b Smalle netwerken vmbo-mbo. Veelal betreft het de samenwerking tussen één vmbo-school (afdeling) en een roc (sector).

Type Beroepskolom-netwerken mbo-hbo

Binnen dit type rekenen we ook de samenwerkingsverbanden tussen meerdere roc's onderling.

- 4a Netwerken mbo-hbo. Netwerken tussen mbo en hbo, vaak meerdere roc's en een of meer Hogescholen. Vaak sectorspecifiek.
- 4b Samenwerkingsverbanden tussen roc's onderling. Eveneens vaak sectorspecifiek.

Type netwerken onderwijs-arbeid

- 5a Brede netwerken vmbo-mbo-bedrijfsleven. Deze netwerken verbinden scholen voor vmbo en mbo en het relevante bedrijfsleven (incl. non-profit). De lokale of regionale overheid is vaak betrokken. Veelal gaat het lokale bundeling van krachten rondom integrale vernieuwing (Leerpark, LOC-vorming).
- 5b Netwerken mbo-bedrijfsleven. Sector-/opleidingsgebonden samenwerking tussen roc en bedrijfsleven, kenniscentra.
- 5c Netwerken in de sector Techniek (vmbo-mbo-hbo-bedrijfsleven). In de techniek wordt, mede door tekorten op de arbeidsmarkt en teruglopende leerlingaantallen al enkele jaren gezocht naar gezamenlijke oplossingen. De sector techniek is in het bedrijfsleven sterk georganiseerd. Deze sector is daarom sterk vertegenwoordigd in de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven.
- 5d Stagenetwerken. Dit type is feitelijk een bijzondere variant van voorgaande netwerken binnen de beroepskolom, namelijk specifiek gericht op samenwerking rondom stages of beroepspraktijkvorming.

In totaal hebben de scholen 52 verschillende netwerken (samenwerkingsrelaties) genoemd.

Tabel 2 – Aantal netwerken in de regio per type

	Type	Aantal netwerken
1	Vo-netwerken	7
2a	Samenwerkingsverbanden VO	5
2b	Overige vo-netwerken zorg	6
3a	Brede netwerken vmbo-mbo	7
3b	Smalle netwerken vmbo-mbo	8
4a	Netwerken mbo-hbo	2
4b	Netwerken mbo-mbo	1
5a	Brede netwerken vmbo-mbo-bedrijfsleven	5
5b	Netwerken mbo-bedrijfsleven	3
5c	Netwerken in de sector Techniek	5
5d	Stagenetwerken	3
		52

Een overzichtslijst met een korte toelichting per netwerk is opgenomen in de bijlagen. In de volgende hoofdstukken gaan we nader in op de activiteiten en samenwerking binnen de netwerken.

Samenvatting

De regio kent een groot aantal netwerken die zich bezighouden met de beroepskolom en zorgstructuur. Van de 52 beschreven netwerken richten zich 16 op de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven en 18 op samenwerking binnen de beroepsonderwijskolom (vmbo-mbo-hbo). De overige netwerken zijn vooral op de zorgstructuur gericht. Vrijwel alle scholen zijn betrokken bij meerdere netwerken.

3. Activiteiten

Activiteitenoverzicht

De overgangen van vmbo naar mbo, van mbo naar hbo en van het onderwijs naar de arbeidsmarkt zijn potentiële risicomomenten in de loopbaan van jonge mensen. Het grootste deel van het voortijdig schoolverlaten ontstaat tijdens of direct na de overgang vmbo-mbo. Versterking van de beroepskolom beoogt de uitval terug te dringen en de overgangen te verbeteren. We onderscheiden in het regioportret vier belangrijke aansluitingsthema's, elk onderverdeeld naar verschillende soorten activiteiten. De vier thema's zijn:

- informatie rondom de overgang,
- afstemming op het gebied van onderwijs en zorg,
- gemeenschappelijke activiteiten en
- rendement.

Informatie rondom de overgang

- **Studiekeuze en intake**
Voorlichting en keuzebegeleiding in het vmbo en mbo, als voorbereiding op de overgang naar het vervolgonderwijs. Bijdragen door vervolgonopleidingen en bedrijven in de voorlichting. Aan de kant van het vervolgonderwijs (mbo, hbo) een goede intake (assessment, etc. overbruggingstrajecten) om eventuele verkeerde keuzes te corrigeren.
Het thema voorlichting speelt ook een belangrijke rol bij de bevordering van de instroom in de beroepsopleidingen of bij de keuze voor een bepaalde richting binnen het beroepsonderwijs.
- **Overdracht informatie vmbo-mbo-hbo**
Overdracht van persoonsgebonden informatie, bijvoorbeeld in de vorm van een portfolio.
Overdracht in de vormen van schriftelijk of persoonlijk contact tussen docenten, mentoren, decanen, begeleiders van de scholen
- **Monitoring overgang vmbo-mbo-hbo**
Het op individueel niveau volgen van leerlingen die de overgang naar het vervolgonderwijs maken met als doel om te bewaken of iedereen terecht komt en niet tussentijds afhaakt. Met name van belang bij de overgang vmbo-mbo in het kader van leerplicht en RMC.

- **Terugkoppeling van informatie**
Informatie over leerlingen wordt teruggekoppeld vanuit het mbo naar het vmbo, of vanuit het hbo naar het mbo. Op het niveau van individuele leerlingen, al of niet met persoonsgebonden gegevens. Het doel is om de loopbaan van jongeren te kunnen volgen nadat zij de school hebben verlaten en om de geaggregeerde gegevens te kunnen benutten als signaal voor de effectiviteit van de opleiding en de aansluiting met het vervolgonderwijs.

Afstemming op het gebied van onderwijs en zorg

- **Programmatische aansluiting**
Afstemming tussen vmbo-mbo en mbo-hbo op opleidingsniveau over de inhoudelijke aansluiting tussen de onderwijsprogramma's, voorkomen dat stof tweemaal behandeld wordt of dat er gaten vallen.
- **Pedagogisch-didactische afstemming**
De manieren van lesgeven en leren in het vmbo, mbo en hbo worden op elkaar afgestemd, gezamenlijke vernieuwingsprojecten (bijv. competentiegericht leren).
- **Doorlopende zorglijnen**
De zorgstructuur (leerlingbegeleiding, mentoring, remedial teaching, NT-2, speciale trajecten en opvang) van vmbo en mbo wordt op elkaar afgestemd. Begeleiding en coaching in mbo en hbo worden afgestemd.

Gemeenschappelijke activiteiten

- **Gemeenschappelijk gebruik van faciliteiten**
Het delen van praktijklokalen of simulatievoorzieningen, gezamenlijke werving leerlingen, gastdocenten, gezamenlijke huisvesting.
- **Gemeenschappelijke activiteiten rondom stages**
Gecoördineerde werving stageplaatsen, uitwisseling stageplaatsen, gemeenschappelijk stagebureau, gemeenschappelijk begeleidingsmodel.
- **Gemeenschappelijke opleidingstrajecten**
Het gezamenlijk verzorgen van geïntegreerde, hybride opleidingen.

Rendement

- Uitvalonderzoek
Intern rendement: onderzoek naar oorzaken, omvang en vormen van uitval (studiestaken, voortijdig schoolverlaten). Periodiek of incidenteel onderzoek, of permanente monitoring (leerling/studentvolgsysteem).
- Regionaal overleg onderwijs-arbeid
Extern rendement: overleg, al of niet per sector/

branche, over de relatie onderwijs-arbeid in netwerken met bedrijfsleven, beroepsonderwijs en eventueel derden (provincie, gemeenten).

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de mate waarin bepaalde activiteiten voorkomen in de samenwerking in de regio.

Tabel 3 - Activiteiten in alle netwerken

Activiteiten	uitgebreid	beperkt	geen
Overdracht informatie	65%	21%	15%
Programmatische afstemming	42%	25%	33%
Pedagogisch-didactische afstemming	35%	35%	29%
Doorlopende zorglijnen	33%	33%	33%
Gemeenschappelijke faciliteiten	31%	21%	48%
Studiekeuze, voorlichting	29%	35%	35%
Regionaal overleg onderwijs-arbeid	25%	27%	48%
Gemeenschappelijke opleidingen	23%	23%	54%
Gemeenschappelijke activiteiten stages	17%	29%	54%
Terugkoppeling informatie	17%	23%	60%
Monitoring overgang vmbo-mbo-hbo	15%	44%	42%
Onderzoek uitval	8%	35%	56%

Veruit het belangrijkste onderwerp van samenwerking blijkt de overdracht van informatie van de school. Hierbij gaat het om portfolio of varianten hierop en om dossiers rondom zorgleerlingen. In meer dan tachtig procent van de samenwerkingsrelaties is dit onderwerp aan de orde.

Onderwerpen die relatief weinig worden aangepakt, zijn:

- Vorming van gemeenschappelijke opleidingen.
- Gemeenschappelijke activiteiten rondom stages en beroepspraktijkvorming.
- De terugkoppeling van gegevens naar de vorige school. Hierbij gaat het vooral om studiegegevens/resultaten.
- Monitoring van de overgang vmbo-mbo en mbo-hbo.
- Gezamenlijk onderzoek naar aard en omvang van schooluitval.

Uit de interviews blijkt dat er een discrepantie is tussen enerzijds de wensen en plannen en anderzijds de realiteit, zoals uit tabel 3 naar voren komt. Er bestaan, onder meer voor Leerpark Dordrecht en de Lokale Opleidingencentra (LOC's) in Zwijndrecht en Sliedrecht, uitvoerige plannen voor juist het creëren van ineen-geschoven opleidingstrajecten en het gemeenschappelijk gebruik van faciliteiten. Ook de recent in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden en Hoeksche Waard opgestarte samenwerking tussen onderwijs, lokale overheid en bedrijfsleven moet tot meer activiteiten leiden op bovengenoemde punten. De huidige stand van zaken in de netwerken geeft de noodzaak van dergelijke initiatieven aan.

Veel van de netwerken houden zich met slechts een deel van de onderwerpen rondom de overgang vmbo-mbo bezig (zie tabel B1 in de bijlagen voor een totaaloverzicht).

Dit blijkt ook wanneer we de activiteiten bekijken per type netwerk.

² In de bijlagen is een tabel opgenomen met een overzicht van alle activiteiten van netwerken per school (tabel B1).

Tabel 4 – Activiteiten per type netwerk (gemiddelde scores)²

<i>max</i>	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>f</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	<i>i</i>	<i>j</i>	<i>k</i>	<i>l</i>
VO-netwerken	0,7	2,0	0,2	0,7	0,5	0,8	1,2	0,5	0,8	0,2	0,2	0,8
Samenwerkingsverbanden	1,1	1,4	0,1	0,5	0,4	1,1	1,6	0,9	0,0	0,4	0,8	0,3
Overige zorgnetwerken	0,5	1,8	0,5	0,3	1,0	0,8	0,8	1,0	1,0	0,5	0,5	0,8
Breed vmbo-mbo	1,0	1,8	1,4	1,0	1,4	1,4	1,2	0,8	0,6	1,0	0,6	0,8
Smal vmbo-mbo	1,3	1,1	0,8	0,5	1,3	0,9	0,5	0,9	0,6	0,9	0,3	0,6
Netwerken mbo-hbo	2,0	2,0	1,0	2,0	2,0	2,0	0,0	0,0	0,0	1,0	2,0	0,0
Breed onderwijs-bedrijfsleven	1,0	1,6	1,3	0,9	1,6	1,4	1,4	1,6	1,3	1,4	0,7	1,3
Mbo-bedrijfsleven	1,0	2,0	1,5	0,0	1,5	0,5	1,0	0,0	0,0	0,0	0,5	1,0
Netwerken Techniek	0,7	1,2	0,8	0,2	1,5	1,2	0,5	0,7	0,3	0,7	0,5	1,2
Stagenetwerken	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0	0,0	0,0

- a: studiekeuze, voorlichting
- c: monitoring vmbo-mbo-hbo
- e: programmatische afstemming
- g: doorlopende zorglijnen
- i: gemeenschappelijke activiteiten stages
- k: onderzoek uitval

- b: overdracht informatie
- d: terugkoppeling informatie
- f: pedagogisch-didactische afstemming
- h: gemeenschappelijke faciliteiten
- j: gemeenschappelijke opleidingen
- l: onderwijs-arbeid

score 0 = geen activiteiten
score 1 = beperkte activiteiten
score 2 = uitgebreide activiteiten

De scores in tabel 4 geven aan of en in welke mate binnen een netwerk activiteiten worden ontplooid op een bepaald onderwerp. De laagste score is nul, geen activiteiten. De score 1 staat voor beperkte activiteiten en de score 2 voor uitgebreide activiteiten op dit onderwerp. De scores van 1 tot 1,7 zijn lichtgrijs gemarkeerd. De scores van 1,7 of hoger zijn donkergrijs gemarkeerd. Nu is duidelijk te zien dat de brede beroepskolomnetwerken zich daadwerkelijk op de hele range van onderwerpen richten, zij het dat het opmerkelijk is dat de terugkoppeling van gegevens binnen de beroepskolom ook daar geen hoge prioriteit heeft. De Samenwerkingsverbanden vmbo en de zogenoemde

vo-netwerken richten zich met name op het realiseren van aansluitende zorgstructuren en overdracht van informatie. Dit is inderdaad ook een thema dat op de overgang tussen primair en voortgezet onderwijs op een vergelijkbare manier aan de orde is als bij de overgang tussen vmbo en mbo.

Een ander opmerkelijk punt is dat het onderwerp van samenwerking rondom stages zich vrijwel exclusief beperkt tot de specifieke stagenetwerken. Het lijkt erop dat brede beroepskolomnetwerken (en ook de netwerken techniek) zich meer concentreren – althans in deze fase – op de aansluiting *binnen* het onderwijs (vgl. pun-

ten e, f, g en h) dan op de aansluiting van het onderwijs met de buitenschoolse praktijk.

Het hiervoor gemaakte onderscheid tussen de vier verschillende thema's rondom de overgangen in de beroepskolom geeft een onderliggende karakterisering aan. Tussen onderwijssegmenten, in het bijzonder tussen vmbo en mbo, bestaat vaak een gat - om niet te zeggen een kloof. De afgelopen paar jaar is er veel samenwerking op gang gekomen om het probleem van de kloof aan te pakken. Hiervoor zijn ruwweg een drietal verschillende strategieën:

Overbruggen van de kloof:

Er wordt niets gedaan aan de kloof, maar partijen aan weerszijden slaan bruggen om de overgang voor de leerling zo risicoloos te maken. Bij deze strategie passen activiteiten met betrekking tot informatie-overdracht (punten a, b, c, en d). Denk aan portfolio of warme overdracht.

Verkleinen van de kloof:

De kloof wordt verkleind. Partijen kruipen dichtertegen elkaar. Het sleutelwoord is afstemming. Door de wederzijdse activiteiten beter op elkaar af te stemmen moet de overgang van de leerling minder lastig worden. (punten e, f en g). Denk aan programmatische aansluiting, pedagogisch-didactische afstemming, doorlopende zorglijnen.

Dichten van de kloof:

De kloof wordt gedicht. Partijen creëren integrale, ononderbroken onderwijstrajecten en zorgstructuren. Het sleutelwoord is hier gemeenschappelijk, dat wil zeggen onder gedeelde verantwoordelijkheid realiseren van integrale routes en gezamenlijke faciliteiten (punten h, i en j).

De drie strategieën verwijzen naar een fasering in de samenwerking. Overbruggen is een lichtere vorm van samenwerking, die vaak aan het begin staat. Dichten van de kloof vergt vergaande onderlinge samenwerking en is meestal het resultaat van ervaring opgedaan in de andere fasen.

Kijken we nogmaals naar tabel 4 dan is duidelijk dat in de regio Zuid-Holland Zuid de samenwerking te typeren valt als 'verkleinen van de kloof' door afstemming. Hierbij moet gezegd dat het zwaartepunt van de activiteiten ligt bij de activiteiten die passen bij het 'overbruggen van de kloof'. Met name in de brede netwerken onderwijs-bedrijven (Leerpark, LOC's) is er een duidelijke ambitie om een stap verder te zetten naar het dichten van de kloof.

Belangrijker in de toekomst

In het onderzoek is aan de scholen gevraagd welke activiteiten in de toekomst belangrijker zullen worden. Een zevental punten wordt hierbij genoemd. Tussen haakjes is aangegeven hoeveel van de 20 scholen dit punt hebben genoemd.

Doorlopende leerlijnen (8 keer genoemd)

De afstemming vmbo-mbo / mbo-hbo en in het bijzonder de programmatische aansluiting wordt het meest genoemd als een onderwerp dat de komende jaren aan belang zal winnen. Nu al worden veel activiteiten uitgevoerd om de aansluiting tussen programma's te verbeteren, maar de activiteiten dekken nog lang niet de volle breedte van het beroepsonderwijs.

Relatie onderwijs-arbeid (8 keer genoemd)

Scholen zullen nog nadrukkelijker dan nu de samenwerking met bedrijven en instellingen gaan opzoeken. Een belangrijk onderwerp hierbij is de afstemming van de onderwijsinhoud en -vorm op de wensen en behoeften van het bedrijfsleven. Overigens wordt hierbij opgemerkt dat de samenwerking zich niet alleen tot bedrijven zou moeten beperken. De gemeenten worden met name genoemd als samenwerkingspartners. Ook wordt opgemerkt dat in de toekomst niet alleen de leerlingen, maar ook de docenten meer met de bedrijven te maken zullen krijgen.

Een opvallend punt is dat sommige scholen een trendbreuk signaleren in de keuze van opleidingen door de leerling. In de toekomst zal de wens van de leerling

daarin minder zwaar wegen. Steeds meer zal de vraag van het bedrijfsleven bepalen welke opleidingen worden aangeboden en kunnen worden gekozen. Voor opleidingen die niet aansluiten bij de vraag van het bedrijfsleven zullen gewoonweg geen of onvoldoende bpv-plaatsen (stageplaatsen) beschikbaar zijn.

Doorlopende zorglijnen (6 keer genoemd)

De aansluiting van de zorg tussen vmbo en mbo wordt een belangrijk onderwerp genoemd. Hierbij gaat het met name om de samenhang in de verschillende bestaande activiteiten en voorzieningen en om het uitbouwen van de zorgstructuur tot een dekkend geheel voor alle scholen en alle leerlingen.

Onderwijsvernieuwing (5 keer genoemd)

Elke school is op zijn eigen manier bezig met vernieuwing van het onderwijs. Op het verlanglijstje voor de nabije toekomst staan onder meer: nieuwe programma's en onderwijsvormen, het doorbreken van sectoren en loslaten van het leerjarensysteem, flexibele in- en uitstroommogelijkheden, verbetering van de beeldvorming rondom vmbo en het parallel realiseren van onderwijsvernieuwing en bijpassende huisvesting.

Afstemming in de regio (5 keer genoemd)

Een aantal scholen ziet in de toekomst de noodzaak groter worden om regionaal zaken af te stemmen. Genoemd worden: afspraken over het onderwijsaanbod (wie doet waar wat), over stages, over het delen van praktijkruimtes en afstemming tussen scholen in één gebied (subregio).

Informatie-uitwisseling (4 keer genoemd)

Genoemd worden met name de punten die nu nog grotendeels blijven liggen, namelijk de monitoring van de overgang tussen vmbo en mbo op leerlingniveau en de terugkoppeling van gegevens naar de school van herkomst.

LOC-vorming (2 keer genoemd)

De LOC-vorming is de dominante ontwikkeling voor de komende jaren en raakt aan álle onderwerpen van samenwerking, aldus deze scholen.

Samenvatting

Het overdragen van informatie over de leerling/student, via bijvoorbeeld portfolio en overdrachtdossiers aan de volgende school is hét belangrijkste onderwerp van samenwerking in de regio. Er is echter geen sprake van het systematisch volgen van de loopbaan van jonge mensen in het onderwijs: onderwerpen als monitoring van de overgangen, terugkoppeling van informatie en gezamenlijk uitvalonderzoek scoren het laagst van alle activiteiten.

De brede netwerken in het beroepsonderwijs richten zich inderdaad op een breed scala van activiteiten. Programmatische en pedagogisch-didactische afstemming zijn belangrijke activiteiten. Opmerkelijk is dat stages in nagenoeg alle netwerken een ondergeschikte rol spelen, met uitzondering van enkele specifiek hierop gerichte netwerken. Uit de interviews en de enquête komt het beeld naar voren dat de scholen in de brede netwerken nog te zeer intern gericht zijn en nog te weinig zijn georiënteerd op het bedrijfsleven.

De beroepskolom kenmerkt zich door moeilijke overgangen (kloven) tussen vmbo, mbo en hbo. De samenwerking binnen de netwerken kan worden getypeerd aan de hand van de gevolgde strategie: overbruggen, verkleinen of dichten van de kloof. In Zuid-Holland Zuid ligt het zwaartepunt op overbrugging (informatieoverdracht) met een duidelijke uitbreiding naar verkleinen (afstemming). Voor daadwerkelijk gemeenschappelijke opleidingen en faciliteiten bestaan wel plannen (Leerpark, LOC's), maar zijn er nog weinig concrete activiteiten.

In de komende jaren wordt het realiseren van een doorlopende beroepskolom nog belangrijker. Dominante trends zijn een groeiend belang van het bedrijfsleven, het uitrollen van de beroepskolom-activiteiten binnen alle delen van het beroepsonderwijs, het realiseren van een doorlopende zorgstructuur en vernieuwing van het beroepsonderwijs.

4. Effecten

Toelichting effecten

Een belangrijke vraag is natuurlijk wat de effecten zijn van de activiteiten die de netwerken ontplooiën. Het effect kan worden beoordeeld aan de hand van de doelstellingen van de versterking van de beroepskolom, zoals geformuleerd door de commissie Boekhoud. Het gaat dan om beperking van de uitval in het beroeps- onderwijs, verbetering van de doorstroom binnen de beroepskolom en verbetering van de positie van specifieke doelgroepen in het beroeps- onderwijs. Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen kwantitatieve effecten, zoals reductie van uitval, en kwalitatieve effecten, zoals vergroting van de aantrekkelijkheid van het onderwijs of verbetering van de samenwerking. In

Tabel 5 – Effecten van de activiteiten (alle netwerken)

Effecten	aantoonbaar effect	wel effect, niet aantoonbaar	geen effect
Overdracht informatie	28%	51%	21%
Programmatistische afstemming	19%	37%	44%
Doorlopende zorglijnen	16%	28%	56%
Pedagogisch-didactische afstemming	14%	42%	44%
Gemeenschappelijke faciliteiten	12%	21%	67%
Studiekeuze, voorlichting	9%	40%	51%
Monitoring overgang vmbo-mbo-hbo	5%	35%	60%
Regionaal overleg onderwijs-arbeid	5%	30%	65%
Terugkoppeling informatie	2%	19%	79%
Gemeenschappelijke opleidingen	0%	28%	72%
Onderzoek uitval	0%	21%	79%
Gemeenschappelijke activiteiten stages	0%	16%	84%

Het valt direct op dat bij slechts een klein deel van de activiteiten er aantoonbaar effect aanwezig is. Opvallend is dat er ook weinig niet-aantoonbaar effect van activiteiten wordt geconstateerd.

Voor we aan deze uitkomsten conclusies verbinden, is het zaak om de (uitblijvende) effecten te relateren aan de activiteiten. Waar immers op een onderwerp weinig activiteiten worden ontplooid, dan zijn hierop ook geen

dit hoofdstuk wordt aangegeven wat volgens de scholen zelf het effect is van hun activiteiten.

Bij de effecten is niet alleen de omvang van het effect van belang (beperkt/veel), maar ook de aantoonbaarheid van effecten, bijvoorbeeld uitgedrukt in doorstroomcijfers of uitvalpercentages. De scholen is gevraagd de effecten te typeren met één van de volgende scores:

Score 0 = (nog) geen effect

Score 1 = wel effect, maar niet aantoonbaar

Score 2 = aantoonbaar effect.

Overzicht effecten

Zoals ook bij de activiteiten geven we eerst een algemeen overzicht over het geheel van de netwerken.

effecten te verwachten. In tabel 6 laten we nogmaals het overzicht van de activiteiten per type netwerk zien, met daaronder in het zelfde schema de effecten. Voor de duidelijkheid zijn de belangrijkste activiteiten en effecten lichtgrijs (score 1 tot 1,7) of donkergrijs (1,7 of hoger) gemarkeerd.

³ In de bijlagen is een tabel opgenomen met een overzicht van alle effecten van netwerken per school (tabel B2).

Tabel 6 - Activiteiten en effecten per type netwerk (gemiddelde scores)³

Activiteiten	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l
VO-netwerken	0,7	2,0	0,2	0,7	0,5	0,8	1,2	0,5	0,8	0,2	0,2	0,8
Samenwerkingsverbanden	1,1	1,4	0,1	0,5	0,4	1,1	1,6	0,9	0,0	0,4	0,8	0,3
Overige zorgnetwerken	0,5	1,8	0,5	0,3	1,0	0,8	0,8	1,0	1,0	0,5	0,5	0,8
Breed vmbo-mbo	1,0	1,8	1,4	1,0	1,4	1,4	1,2	0,8	0,6	1,0	0,6	0,8
Smal vmbo-mbo	1,3	1,1	0,8	0,5	1,3	0,9	0,5	0,9	0,6	0,9	0,3	0,6
Netwerken mbo-hbo	2,0	2,0	1,0	2,0	2,0	2,0	0,0	0,0	0,0	1,0	2,0	0,0
Breed onderwijs-bedrijfsleven	1,0	1,6	1,3	0,9	1,6	1,4	1,4	1,6	1,3	1,4	0,7	1,3
Mbo-bedrijfsleven	1,0	2,0	1,5	0,0	1,5	0,5	1,0	0,0	0,0	0,0	0,5	1,0
Netwerken Techniek	0,7	1,2	0,8	0,2	1,5	1,2	0,5	0,7	0,3	0,7	0,5	1,2
Stagenetwerken	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0	0,0	0,0
<i>Effecten</i>												
VO-netwerken	0,2	1,4	0,0	0,6	0,2	0,4	1,2	0,2	0,4	0,2	0,2	0,6
Samenwerkingsverbanden	1,0	1,4	0,0	0,3	0,4	1,1	1,7	1,1	0,0	0,4	0,4	0,1
Overige zorgnetwerken	0,3	1,0	0,3	0,0	0,0	0,3	0,7	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
Breed vmbo-mbo	0,6	1,4	1,0	0,2	1,2	0,6	0,4	0,2	0,0	0,2	0,4	0,0
Smal vmbo-mbo	0,5	0,7	0,5	0,2	1,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,5
Netwerken mbo-hbo	1,0	1,0	1,0	1,0	2,0	2,0	0,0	0,0	0,0	1,0	1,0	0,0
Breed onderwijs-bedrijfsleven	0,7	0,9	0,6	0,3	1,1	0,9	0,4	0,9	0,6	0,4	0,1	0,7
Mbo-bedrijfsleven	1,0	1,5	1,5	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
Netwerken Techniek	0,3	0,8	0,3	0,0	0,7	0,7	0,2	0,5	0,2	0,3	0,0	0,7
Stagenetwerken	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

N.B. Voor verklaring van de codes zie tabel 4

Tabel 6 geeft een indicatie waarom nog relatief weinig effecten te zien zijn. De brede beroepskolomnetwerken richten zich weliswaar op een breed scala van onderwerpen, maar scoren op bijna geen van de onderwerpen boven de 1 (wel effect, niet aantoonbaar). Dit geldt in mindere mate ook voor de andere netwerken binnen de beroepskolom. Hoewel een deel van deze netwerken al langer bestaat, blijkt de samenwerking nog niet zo ver te zijn gevorderd dat dit reeds in concrete resultaten zichtbaar is. Andere netwerken in de beroepskolom bestaan nog te kort om effecten te kunnen laten zien. Later in dit hoofdstuk komen we hierop terug.

Het meeste resultaat boeken de Samenwerkingsverbanden vmbo. Vooral als het gaat om het realiseren

van doorlopende zorglijnen ziet men het meeste resultaat (score 1,7).

De netwerken mbo-hbo scoren hoog met aantoonbaar effect van afstemmingsactiviteiten, maar hierbij moet de kanttekening worden gemaakt dat deze scores zijn gebaseerd op de gegevens van slechts één van de mbo-hbo-netwerken.

Tot slot laten de netwerken mbo-bedrijfsleven positieve effecten zien op informatieoverdracht en monitoring.

Op het onderwerp informatieoverdracht worden de meeste effecten geconstateerd. Enerzijds wekt dit geen verbazing, omdat in vrijwel alle typen netwerken de informatieoverdracht een belangrijke rol speelt. Anderzijds moet worden vastgesteld dat juist ook bij een

onderwerp waarvoor zoveel aandacht is het ontbreekt aan aantoonbare resultaten. Mogelijk dat het ontbreken van gezamenlijk en systematisch uitvalonderzoek (zie punt k in de tabel) hieraan mede debet is.

Aard van de effecten

De twee navolgende tabellen laten de mening zien van de scholen over respectievelijk de kwantitatieve en kwalitatieve effecten van de activiteiten.

Tabel 7 – Kwantitatieve effecten (alle netwerken)

<i>Kwantitatieve effecten</i>	<i>aantoonbaar effect</i>	<i>wel effect, niet aantoonbaar</i>	<i>geen effect</i>
vergroting doorstroom	17%	29%	55%
vermindering uitval	14%	50%	36%
kansen specifieke doelgroepen	10%	36%	55%

Zoals verwacht kon worden op grond van de vorige uitkomsten ziet men slechts weinig aantoonbare effecten. Het meest positief oordeelt men over de vermindering van de uitval. Ruim zestig procent van de scholen ziet op dit punt resultaten, zij het grotendeels niet aange-toond. Dit beeld sluit aan bij eerdere constatering dat

vooral bij de Samenwerkingsverbanden vmbo concrete resultaten worden gezien.

De hoofddoelstelling van de samenwerking in de beroepskolom is de verbetering van de doorstroom. Meer dan de helft van de scholen ziet op dit punt nog geen verbetering.

Tabel 8 – Kwalitatieve effecten (alle netwerken)

<i>Kwalitatieve effecten</i>	<i>aantoonbaar effect</i>	<i>wel effect, niet aantoonbaar</i>	<i>geen effect</i>
Meer aandacht zorgleerlingen	30%	28%	42%
Meer en beter contact onderwijs-bedrijven	26%	33%	42%
Doorlopende zorg en begeleiding	23%	51%	26%
Betere keuze-informatie voor leerlingen	23%	47%	30%
Aantrekkelijker onderwijs	21%	49%	30%
Meer en betere instroommogelijkheden	16%	44%	40%
Meer flexibele en individuele leerwegen	16%	44%	40%
Betere mogelijkheden specifieke doelgroepen	5%	51%	44%

Het beeld bij kwalitatieve verbeteringen is overwegend positief: op alle punten ziet een meerderheid van de scholen effecten van de activiteiten. Een kanttekening is dat op bijna alle punten een forse minderheid van rond de veertig procent geen effecten ziet. Een uitzondering vormt (wederom) het punt van de doorlopende zorg en begeleiding. Driekwart van de scholen ziet op dit

punt verbetering. Opmerkelijk is dat het verbeteren van mogelijkheden voor specifieke doelgroepen in het onderwijs hierbij relatief achterblijft.

Positief is men over de vergroting van de aantrekkelijkheid van het onderwijs. Bijna een kwart van de scholen ziet concrete effecten in de verbetering van de contacten en samenwerking met het bedrijfsleven.

Succesfactoren

De volgende elementen komen uit het onderzoek naar voren als succesfactoren. Zij worden in het onderzoek genoemd als (mede) bepalend voor het behaalde of nog te behalen resultaat.

Samenwerking

Het is evident dat goede samenwerking dé kritische factor is voor succesvolle versterking van de beroepskolom. Met name in de Samenwerkingsverbanden vmbo zijn positieve ervaringen opgedaan. Wezenlijk noemen het langzaam gegroeide onderlinge vertrouwen dat is ontstaan na jarenlange samenwerking. Binnen de Samenwerkingsverbanden lukt het om over verschillen door denominatie en concurrentie heen te stappen. Een belangrijke factor hierbij lijkt het verplichte karakter van de verbanden. De wet schrijft voor dat elke vmbo-school lid moet zijn van een Samenwerkingsverband. Dit neemt de onderlinge meningsverschillen niet weg, maar veroorzaakt partijen wel tot elkaar in een gedwongen en langdurige samenwerking. Kennelijk leidt dit ertoe dat er geleidelijk een grond van vertrouwen ontstaat, die de basis voor relatief succesvolle samenwerking kan zijn.

De enige 'uitvlucht' uit de verplichting om in een Samenwerkingsverband te participeren is de keuze voor een bepaald verband. Zo zijn de reformatorische scholen in de regio aangesloten bij een bovenregionaal exclusief reformatorisch Samenwerkingsverband en bestonden er tot voor kort in Gorinchem twee Samenwerkingsverbanden, openbaar en christelijk. Recent zijn deze twee Samenwerkingsverbanden gefuseerd.

Brede samenwerking onderwijs-bedrijven

De brede samenwerking tussen scholen voor vmbo en mbo en bedrijven, zoals met name in de LOC's en in het netwerk RTO (Revival Technisch Onderwijs), wordt een belangrijke succesfactor genoemd. Dit type netwerken biedt bovendien de mogelijkheid om ook het hbo in de samenwerking te betrekken.

De deelname van bedrijven is een belangrijke succesfactor. Als bedrijven deelnemen draagt dat belangrijk bij aan de mogelijkheden van het netwerk. Omgekeerd is onvoldoende participatie van bedrijven één van de grootste bedreigingen voor het succes. Hierover later meer.

Met name vanuit de regio rondom Gorinchem wordt de deelname aan de brede samenwerking door de gemeente als een positieve factor genoemd.

Fysiek bijeenbrengen

Een deel van de netwerken in de regio heeft een gedeeltelijk bovenregionaal karakter. Scholen werken samen met partners elders in het land. Partijen die kiezen voor lokale samenwerking (LOC, Leerpark) wijzen nadrukkelijk op het belang van fysieke nabijheid als succesfactor. Het onder één dak brengen van vmbo en mbo draagt, in hun opvatting, in belangrijke mate bij aan het welslagen van de samenwerking.

Specifieke scholing en facilitering

Wederom uit de hoek van de Samenwerkingsverbanden vmbo komen goede ervaringen met gerichte ondersteuning, bijvoorbeeld door scholing van zorgcoördinatoren in scholen (handelingsplannen, zorgbeleid) en door gerichte en doorlopende financiële ondersteuning. Meer in het algemeen kan gezegd worden dat facilitering een belangrijke succesfactor is bij de implementatie van veranderingen.

Gedrevenheid en enthousiasme

Veel respondenten in het onderzoek noemen de opstelling van docenten en ander personeel als een kritische succesfactor. Meestal doelen zij daarmee op een potentiële belemmering (zie volgende paragraaf). Des te opmerkelijker is het dat één van de respondenten nadrukkelijk het enthousiasme van de docenten én leerlingen op zijn school noemt als een motor van succes in vernieuwingsprojecten. Door voort te bouwen op kleine successen lukt het om docenten, leerlingen en anderen te blijven motiveren.

Bijzondere omstandigheden

De situatie op Goeree-Overflakkee is niet vergelijkbaar met elders in de regio. Feitelijk ontbreekt het door de beperkte schaal aan allerlei mogelijkheden en voorzieningen, maar juist in de kleine schaal schuilt ook een kracht van de subregio. Men kent elkaar goed en de samenwerkingslijnen zijn kort. De problematiek is relatief overzichtelijk en de bereidheid om gezamenlijk tot een aanpak te komen relatief groot.

Bijzondere omstandigheden zijn er ook voor de reformatische scholen in de regio. Zij richten zich vrijwel exclusief op partners (scholen en bedrijven) van gelijke gezindte. De banden met deze partners, voor een belangrijk deel buiten de regio, zijn hecht, maar tegelijkertijd zijn de mogelijkheden om met de naaste 'buren' buiten reformatische kring samen te werken beperkt. Hierin schuilt zowel kracht als zwakte.

Knelpunten

Er worden verschillende aspecten genoemd die een knelpunt vormen bij de versterking van de beroepskolom en die het bereiken van concrete resultaten in de weg staan. De hier genoemde knelpunten zijn met name in relatie tot de effecten genoemd.

Eén van de knelpunten die wordt genoemd zijn de belemmeringen die ontstaan door wet- en regelgeving. Overigens is het beeld wat dit aangaat wisselend: sommige noemen expliciete knelpunten, anderen wijzen het aspect van belemmeringen in de regelgeving nadrukkelijk van de hand. In hoofdstuk 7 gaan we uitgebreider op dit thema in.

Gebrek aan overleg en afstemming

Ondanks het grote aantal samenwerkingsrelaties wordt nog altijd het gebrek aan overleg en afstemming genoemd als het voornaamste knelpunt. Concrete punten die naar voren worden gebracht zijn:

- Er is te weinig contact en afstemming tussen de scholen in de subregio.

- Het eigen belang van scholen speelt een te grote rol (concurrentie om leerlingenaantallen of opleidingsaanbod).
- Sommigen vinden dat het ROC Da Vinci College, afgemeten naar de dominante rol in het mbo in de regio, te weinig initiatief neemt en onvoldoende prioriteit geeft aan de concrete samenwerking met het vmbo.
- Meer in het algemeen wordt gewezen op te weinig contact tussen het vmbo en mbo.
- Vmbo-scholen staan op uiteenlopende startpunten als het gaat om samenwerking en onderwijsvernieuwing. De een is al lang bezig, terwijl de ander nog moet beginnen. Dit maakt het moeilijk om tot gezamenlijke afspraken te komen.
- Er zijn scholen die qua ligging en bestuurlijke inbedding tussen de wal en het schip van subregio's en scholenclusters vallen.
- Er is een overweldigende hoeveelheid aan projecten en initiatieven, waarbij het ontbreekt aan samenhang en overzicht. Projecten komen en gaan, zonder dat vaak duidelijk is wat de doelen zijn en of de doelen behaald zijn.

Schoolinterne belemmeringen

Het kost moeite om in een veranderingsproces iedereen mee te krijgen. Dit geldt zeker wanneer de ambitie van de verandering ver reikt en een ware omslag in denken en cultuur wordt gevraagd. Het meekrijgen van de 'werkvloer' is tegelijkertijd één van de grootste uitdagingen, als wellicht dé grootste bedreiging voor het succes van de verandering. Het is aan de voortrekkers in de regio en binnen de schoolorganisaties om een brede ontwikkeling op gang te brengen. Sommige respondenten zien hierin dan ook de zwakte van veel van de huidige netwerken. In dit verband wijzen sommigen erop dat de vernieuwingsbeweging in de regio al jaren rust op de schouders van een beperkt aantal mensen, voortrekkers binnen de school, maar ook regionaal. Dat trekt een zware wissel op deze mensen en onderstreept de kwetsbaarheid van het proces.

Een speciaal punt van aandacht is de positie van de kleinere scholen. Het kost onmiskenbaar veel tijd, geld en energie om bredere veranderingsprocessen op gang en tot een goed einde te brengen. Kleinere scholen kunnen dit moeilijk opbrengen en zijn al snel gedwongen prioriteiten anders te leggen, wanneer bijvoorbeeld – zoals bij een van de scholen – het leerlingenaantal terugloopt en er bezuinigd moet worden op de personeelslasten.

Moeizaam opgang komen samenwerking met bedrijven Scholen – vooral in het vmbo - ervaren dat het veel moeite kost om duurzame samenwerking met bedrijven te ontwikkelen, zeker als deze verder gaat dan de traditionele stage. Bedrijven hebben andere prioriteiten dan scholen en het kost veel inspanning om de samenwerking overeind te houden. Sommigen wijzen erop dat scholen beter zouden moeten luisteren naar de bedrijven, om zo beter te kunnen aansluiten bij de behoeften van de bedrijven waarmee men samenwerkt.

Ongewenste overlap en witte vlekken

Ruim eenderde van de scholen ziet dat er, meest incidenteel, onnodige overlap bestaat tussen de activiteiten van netwerken (zie tabel 9). Er worden weinig concrete voorbeelden genoemd van de overlap. Wel expliciet genoemd wordt het portfolio. Terwijl het een van de onderwerpen is die het breedst aandacht hebben in de netwerken, zijn er toch slechts beperkte resultaten geboekt. Het feit dat de aanpak versnipperd is, dat projecten voortijdig worden afgebroken of vastlopen en dat uiteindelijk men toch onvoldoende prioriteit blijkt te geven aan het gebruik van het portfolio wordt als knelpunt genoemd.

Een andere vorm van ongewenste overlap is de overlap in projecten, maar dan in de tijd gezien. Telkens opnieuw worden projecten gestart, zonder eerst naar ervaringen met vergelijkbare initiatieven in het verleden te kijken. Er wordt dan – aldus een respondent in het onderzoek - weer opnieuw begonnen, vaak ook nog met inzet van externe bureaus of de provincie, zonder terug te kijken of zonder de samenhang met andere projecten vooraf te toetsen.

Tabel 9 – Onnodige overlap en witte vlekken in de samenwerking

<i>Samenwerking in de regio</i>	<i>nee</i>	<i>incidenteel</i>	<i>structureel</i>
Onnodige overlap	53%	41%	6%
Witte vlekken	38%	31%	31%

Meer dan de helft van de scholen vindt dat er incidenteel of structureel zaken blijven liggen, ondanks de veelheid van samenwerkingsverbanden. De genoemde punten in dit verband verwijzen naar het hiervoor reeds vastgestelde nog ontbreken van concrete resultaten van samenwerking binnen de beroepskolom. Men wijst op het nog onvoldoende contact tussen vmbo-scholen en het mbo (roc's en aoc) en op de onvoldoende ontwikkelde relatie tussen vmbo en bedrijfsleven. Specifiek wordt genoemd het ontbreken van een goed vervolg op de leerwegen in het mbo. Leerlingen van de kaderberoepsgerichte, gemengde en theoretische

leerweg in het vmbo belanden eenmaal in het mbo weer gewoon in dezelfde klas. Er is onvoldoende beleid voor instroom, routes en vrijstellingen. Voor een deel reflecteren de genoemde knelpunten ook het verschil in ambities van de scholen. Zo noemt een van de scholen het gebrek aan regie op het onderwijsaanbod als de voornaamste witte vlek. Scholen houden nu soms te krampachtig vast aan het openhouden van hun eigen (of het dichthouden van andermans) afdelingen. Men zou hierin soepeler moeten zijn en er zou meer regie (of afstemming) moeten komen. Andere scholen daarentegen moeten niets hebben van de ge-

dachte dat andere partijen zouden willen meedenken, laat staan beslissen, over hun onderwijsaanbod.

Tot slot van de bespreking van de knelpunten een opmerking van een van de scholen op de vraag of er zaken blijven liggen. Het antwoord luidde: “Er blijft nog heel veel liggen, maar voorlopig hebben we de handen vol aan de zaken die we wél hebben opgepakt.”

Samenvatting

Ruim de helft (55%) van de scholen ziet geen effecten in de vergroting van de doorstroom binnen de beroepskolom of het vergroten van kansen voor specifieke doelgroepen.

De meest voorkomende activiteit in de netwerken is de informatie-overdracht rondom de overgangen. Op dit punt zien de meeste scholen (79%) effecten, maar weinig scholen zien aantoonbare effecten.

De Samenwerkingsverbanden vmbo springen er positief uit door de versterking van de doorlopende zorg en het mede hierdoor verminderen van schooluitval. Ook hier ziet echter slechts een kleine minderheid van de scholen (28%) aantoonbare effecten. De netwerken die zich specifiek richten op de beroepskolom en met name de zogenaamde brede netwerken (vmbo-mbo-bedrijven) laten nog weinig concrete resultaten zien.

Over het geheel genomen is het beeld niet positief: de vele samenwerking en activiteiten leiden slechts in zeer beperkte mate tot aantoonbare resultaten.

Voor een belangrijk deel liggen kracht en zwakte, succes en knelpunt, in dezelfde factoren. Brede samenwerking, participatie van bedrijven, sterke samenwerkingsrelaties (vertrouwen) en het verkrijgen van draagvlak voor verandering zijn bepalend. Waar het lukt spreekt men van succesfactoren. Waar het tegenzit, is het ontbreken van draagvlak of vertrouwen een duidelijk knelpunt. Hoofdpunten zijn: verbeteren van overleg en samenwerking in de (sub)regio, wegnemen van schoolinterne belemmeringen en verbetering van de samenwerking met bedrijven.

Uit de genoemde succesfactoren en knelpunten komt een tweedeling tussen de scholen in de regio naar voren. Eén deel van de scholen noemt fysieke nabijheid, brede en integrale samenwer-

king en vernieuwing en een zekere mate van regie/afstemming als een succesfactor. Dit deel van de scholen streeft naar LOC-vorming. Een ander deel van de scholen wil veel minder ver gaan in de samenwerking en ervaart derhalve de genoemde succesfactoren – of omgekeerd de knelpunten – niet of veel minder sterk.

5. Beroepskolom onderwijs - arbeidsmarkt

Onderwijs-arbeid vanuit het perspectief van de scholen

De aansluiting tussen beroepsonderwijs en arbeidsmarkt is een centraal thema in de versterking van de beroepskolom. Veel van de samenwerking in de regio richt zich direct of indirect op de relatie van scholen en het bedrijfsleven. In 16 van de 52 omschreven netwerken in dit onderzoek neemt ook het bedrijfsleven deel, of behoort dit tot de doelen. Daarnaast zijn er vanzelfsprekend tal van bilaterale contacten tussen onderwijs en bedrijven, met name gericht op stages en beroepspraktijkvorming.

Meer en beter contact tussen scholen en bedrijfsleven wordt als één van de belangrijkste kwalitatieve winstpunten van de samenwerking gezien (vgl. tabel 8, hoofdstuk 4) en scholen noemen de relatie met bedrijven een kernopdracht voor de toekomst.

Er zijn een aantal relevante lopende en nieuwe initiatieven op dit punt, bijvoorbeeld:

- de samenwerking binnen Revival Technisch Onderwijs (RTO),
- de convenanten en projecten die in de regio's Gorinchem/Leerdam en Hoeksche Waard zijn opgezet tussen scholen, bedrijven en gemeenten,
- de initiatieven in dit verband om tot vaste *partnerships* tussen scholen en bedrijven te komen,
- de recent gestarte samenwerking rondom stages,
- de ontwikkeling van Leerpark Dordrecht en de ontwikkeling van LOC's, onder meer in Zwijndrecht.

Toch is ook duidelijk dat de relatie tussen onderwijs en bedrijven nog veel beter kan. Een groot deel van de scholen geeft aan nog geen verbetering in de contacten met bedrijven te zien. En wellicht belangrijker nog: slechts een derde van de scholen ziet daadwerkelijke resultaten van de samenwerking.

Ten dele heeft dit te maken met aard van de samenwerkingsnetwerken. De focus ligt daar nog vaak op de samenwerking tussen de scholen onderling, denk bijvoorbeeld aan de inspanning om de aansluiting vmbo-mbo te verbeteren. Daarnaast is veel van de door scholen

beoogde samenwerking met het bedrijfsleven sterk ingekleurd door de eigen interne veranderingsprocessen. De omvang en intensiteit van de contacten wordt niet zelden gestuurd door de fase van onderwijsvernieuwing waarin men zich op dat moment bevindt, of door het al of niet aanwezige tekort aan stageplaatsen. Van de andere kant is de participatie van bedrijven in de netwerken weer afhankelijk van hun actuele (bedrijfseconomische) situatie en agenda.

Dit plaatst de samenwerkingsverbanden vaak in een lastig dilemma: enerzijds is er de behoefte om te *scoren* met concrete resultaten om zodoende de deelnemers te binden, anderzijds vergt het bouwen van een duurzaam en meer omvattend netwerk veel tijd en geduld, nodig om vertrouwen te winnen. Het lijkt erop of dat veel van de netwerken in Zuid-Holland Zuid (noodgedwongen) inzetten op het tweede spoor: bouwen aan duurzame relaties, ook als dit op korte termijn nog geen direct resultaat oplevert.

Onderwijs-arbeid vanuit het perspectief van de arbeidsmarkt

In 2005 hebben EIM en Research voor Beleid een studie afgerond naar de toekomstige arbeidsmarkt in de provincie (De arbeidsmarkt voor gekwalificeerd personeel in Zuid-Holland in 2008). Het rapport biedt de mogelijkheid om de aard en activiteiten van de netwerken in de beroepskolom tegen het licht te houden van de verwachte arbeidsmarktontwikkelingen.

In de volgende tabel zijn de prognoses voor 2008 weergegeven van de vraag en het aanbod op de arbeidsmarkt, uitgesplitst naar opleidingsniveau. Hierbij is telkens aangegeven wat de groei of daling is ten opzichte van het jaar 2004. De cijfers zijn afkomstig uit het genoemde rapport. Niet in de tabel opgenomen is de, overigens beperkte pendel van buiten de regionale arbeidsmarkt, waardoor in de tabel het aangegeven overschot niet precies overeenkomt met het verschil tussen vraag en aanbod.

Tabel 10 – Vraag en aanbod gekwalificeerd personeel 2004-2008

	Aanbod		Vraag		Overschot	
	2008	t.o.v. 2004	2008	t.o.v. 2004	2008	t.o.v. 2004
Basisonderwijs	166.000	+ 2.000	154.000	+ 7.000	11.000	- 5.000
Vmbo	368.000	- 22.000	348.000	- 12.000	18.000	- 10.000
Mbo/havo/vwo	773.000	+ 51.000	697.000	+ 18.000	70.000	+ 37.000
Hbo	332.000	-	350.000	+ 34.000	- 21.000	- 34.000
Wo	203.000	+ 34.000	192.000	+ 30.000	9.000	+ 2.000
Totaal	1.842.000	+ 65.000	1.741.000	+ 77.000	87.000	- 10.000

Een aantal zaken vallen op bij bestudering van de arbeidsmarktprognose voor 2008:

- Hoewel de opleidingsniveaus basisonderwijs en vmbo (vbo/mavo) ver onder het niveau van de startkwalificatie liggen, blijkt er een nog altijd zeer omvangrijke arbeidsmarkt (ruim 500.000) voor laag- en ongeschoolden in Zuid-Holland. De vraag naar met name vmbo-geschoolden neemt af, maar ook het aanbod daalt sterk.
- Het aanbod van hbo'ers blijft stabiel, maar naar verwachting stijgt de vraag de komende jaren. Hierdoor verdwijnt het overschot geheel en ontstaat een tekort van 21.000 hbo-opgeleiden in 2008.
- De cijfers laten een uitsplitsing van mbo, havo en vwo niet toe, waardoor het beeld voor het mbo niet geheel scherp gekregen kan worden, maar het algemene beeld is veelzeggend: de grote toename van het aantal mbo'ers (en havo/vwo'ers) leidt tot een enorm overschot. In 2008 is er een overschot van 70.000. Dit is een verdubbeling van het bestaande overschot in 2004.

De cijfers geven een negatief beeld over de arbeidsmarktkansen voor middelbaar opgeleiden. De groei van de vraag is relatief laag, maar het is vooral het sterk stijgende aanbod dat tot het grote overschot leidt. Het lijkt erop dat de inspanningen om leerlingen van het vmbo te laten doorstromen naar het mbo, in plaats van naar de arbeidsmarkt, succesvol zijn: de stijging van het aanbod van mbo'ers gaat gepaard met een sterke daling

van het aanbod van vmbo'ers. Zo gezien treedt er een verschuiving op van het overschot aan vmbo'ers naar een overschot aan mbo'ers.

Voor een beter beeld van de arbeidsmarktsituatie is het nodig om te differentiëren naar sector. Met afstand de grootste groei en daarmee ook de potentieel grootste tekorten ontstaan in de sectoren zorg & welzijn, onderwijs en (zakelijke) dienstverlening. Circa 10 procent van de vraag naar personeel komt uit de industrie (70.000). Veruit de grootste vraag komt van de sectoren zorg & welzijn, overheid (incl. onderwijs) en overige zakelijke dienstverlening (208.000 van de 697.000) en van de sectoren handel, horeca, reparatie, transport en communicatie (213.000 van 697.000).

Met name in de (semi-)overheidssectoren lijkt de problematiek het grootst: de vraag naar diensten neemt toe (zorg, welzijn, onderwijs), terwijl de komende jaren juist in deze sectoren naast autonome groei ook een grote vervangingsvraag optreedt. De overheidssectoren kampen bovendien in een aantrekkende economie met een relatief ongunstige concurrentiepositie op de arbeidsmarkt ten opzichte van de marktsectoren.

Conclusies

Wat is nu de betekenis van deze arbeidsmarktgegevens voor de samenwerking in de regio Zuid-Holland Zuid? Er zijn een aantal conclusies te trekken:

Veel van de netwerken richten zich voornamelijk op de aansluiting vmbo-mbo. Dit lijkt direct of indirect succesvol gezien de prognoses: het aanbod van vmbo'ers neemt af en het aantal mbo'ers (middelbaar opgeleiden) neemt toe. Hiermee wordt voldaan aan de doelstelling om meer jongeren althans op koers van een startkwalificatie te brengen.

Onmiddellijk is echter ook duidelijk wat de problemen zijn: op de eerste plaats is de werkgelegenheid voor mbo-opgeleiden onvoldoende. Er ontstaan grote overschotten. Op de tweede plaats is er nog steeds een zeer omvangrijke arbeidsmarkt voor laag- en ongeschoolden. Ongeveer 29 procent van vraag naar personeel richt zich op een niveau lager dan de startkwalificatie! Dat roept de vraag op hoe een goede aansluiting gemaakt kan worden tussen beroepsonderwijs en dit deel van de arbeidsmarkt. Op dit moment is hierop nog onvoldoende zicht.

De regio Zuid-Holland Zuid heeft een zeer gering aanbod van hbo-opleidingen. Mede hierdoor speelt de samenwerking met het hbo in de meeste netwerken een geringe rol. Kijkend naar de arbeidsmarkt is dit een ernstige tekortkoming. Hoewel voor de regio Zuid-Holland Zuid het tekort aan hbo'ers in een aantal sectoren minder relevant kan zijn (bijv. zakelijke dienstverlening), is het zeker van belang voor onder meer het onderwijs en de verzorgende en sociaal-culturele beroepen.

Doorstroom vanuit het mbo naar het hbo zou niet alleen de tekorten aan hbo'ers kunnen verminderen, maar ook de arbeidsmarkt voor mbo'ers ontlasten.

De signalen van kwantitatieve en kwalitatieve tekorten worden het meest intensief opgepakt in de technische opleidingen en sectoren. In het totaaloverzicht van de netwerken in de regio neemt 'de techniek' een dominante positie in. Initiatieven, zoals het recent gestarte De Slimme Regio, richten zich vrijwel exclusief op de 'technische' opleidingen en sectoren. Bedrijven, brancheorganisaties en kenniscentra uit de techniek maken een groot deel uit van de netwerkpartijen.

Natuurlijk is het positief dat juist deze partijen zich inzetten voor goed onderwijs en een betere aansluiting tussen opleidingen en bedrijven. Vanuit het perspectief van de gehele arbeidsmarkt valt echter op dat kwantitatief de problemen in andere sectoren een veelvoud groter zijn. Het is een ernstige tekortkoming dat zich niet minstens even grote inspanningen richten op het beroepson-

derwijs voor de sectoren zorg & welzijn, onderwijs, niet-zakelijke dienstverlening, handel en horeca.

De sterke focus op 'het bedrijfsleven' schiet deels voor voorbij aan het feit dat overheden, instellingen en andere niet-commerciële arbeidsorganisaties voor een groot deel van de werkgelegenheid en personeelstekorten zorgen.

Samengevat pleiten de arbeidsmarktprognoses voor een accentverschuiving in de samenwerkingsnetwerken:

- Naast vmbo-mbo nadrukkelijk meer aandacht voor de aansluiting mbo-hbo en havo-hbo.
- Naast 'techniek' nadrukkelijk meer aandacht voor sectoren als zorg & welzijn, onderwijs en dienstverlening.
- Naast participatie van bedrijfsleven nadrukkelijk meer deelname van niet-commerciële arbeidsorganisaties.

Tot slot zou het feit dat er een omvangrijke arbeidsmarkt bestaat voor laag- en ongeschoolden moeten leiden tot een fundamentele discussie hoe moet worden omgegaan met de aansluiting van het beroepsonderwijs op dit arbeidsmarktsegment.

6. Zorgstructuur

De zorgstructuur in en rond het onderwijs bestaat uit alle voorzieningen en activiteiten die erop gericht zijn om kinderen en jongeren te helpen hun schoolloopbaan op een voor hen zo goed mogelijke manier te doorlopen en af te ronden. De zorgstructuur is primair een verantwoordelijkheid van het onderwijs zelf, maar wordt voor een belangrijk deel ook gevormd door de inspanningen van bijvoorbeeld de jeugdzorg, de jeugdgezondheidszorg en de gemeenten (o.a. leerplicht/RMC).

De zorgstructuur moet ertoe bijdragen dat het voortijdig schoolverlaten, dat wil zeggen zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten, zo beperkt mogelijk blijft.

Om een indruk te krijgen van de aard van het probleem kijken we naar de uitvalcijfers voor de gemeente Dordrecht, als grootste gemeente in de regio. Er zijn drie fasen in de schoolloopbaan van belang, namelijk de periode op het vmbo, de overgang van vmbo naar mbo en de periode op het mbo.

Het percentage voortijdig schoolverlaters op het vmbo is relatief laag. Bijna alle leerlingen (95%) behaalt het vmbo-diploma. Het aantal leerplichtigen dat zonder geldige reden niet naar school gaat bedraagt ongeveer 120 ofwel 1,5 procent. Leerlingen die een vmbo-diploma hebben gehaald, moeten doorstromen naar het mbo om een beroepskwalificatie te halen. Leerlingen die

niet doorstromen naar het mbo gelden als voortijdig schoolverlaters. In Dordrecht gaat 2,9 procent van de vmbo-schoolverlaters niet door naar het mbo. Ook hier gaat het om een relatief laag aantal en percentage jongeren. Het merendeel van deze groep gaat werken. Tijdens de mbo-periode treedt veruit de grootste uitval op. Het percentage jongeren dat zonder startkwalificatie (mbo niveau 2) het onderwijs verlaat bedraagt in Dordrecht 38 procent, dat wil zeggen ongeveer 660 jongeren per jaar. Een probleem bij het vaststellen van de uitvalcijfers is de nog ontoereikende registratie, zowel bij de scholen (voornamelijk mbo), als bij de gemeenten (leerplichtregistratie). De laatste jaren is aanzienlijke vooruitgang geboekt bij het verbeteren van de registratie, maar de cijfers die worden gehanteerd zijn nog onvoldoende betrouwbaar om trends te kunnen signaleren. De cijfers over voortijdig schoolverlaten in Dordrecht wijken overigens niet veel af van de landelijke cijfers.

De mate waarin voortijdig schoolverlaten optreedt in respectievelijk het vmbo, tijdens de overgang en in het mbo wordt weerspiegeld in de beoordeling die de scholen over de zorgstructuur geven: binnen het vmbo is de zorgstructuur, volgens de scholen, voldoende of goed, maar de verbinding met de zorg in het mbo en de zorgstructuur in het mbo is volgens een grote meerderheid van de scholen onvoldoende tot slecht.

Tabel 11 – Beoordeling kwaliteit zorgstructuur

Zorgstructuur	Slecht/matig	Voldoende/goed
binnen vmbo		
zorg en begeleiding	0%	100%
inschakeling derden	11%	89%
opvang spijbelaars en vsv'ers	37%	63%
tussen vmbo en mbo		
uitwisseling info risicoleerlingen	63%	37%
aansluiting zorg en begeleiding	68%	32%
aansluiting trajecten risicoleerlingen	74%	26%
binnen mbo		
opleidingsmogelijkheden risicoleerlingen	64%	36%
zorg en begeleiding	55%	45%
inschakeling derden	56%	44%
opvang spijbelaars en vsv'ers	60%	40%

N.B. Een groot deel van de vmbo-scholen heeft de vragen over de zorgstructuur binnen het mbo niet beantwoord, omdat zij hierop ofwel te weinig zicht hebben, ofwel er geen uitspraken over willen doen. Gemiddeld de helft van de ondervraagde scholen heeft de vragen over de zorg binnen het mbo beantwoord.

Zorgstructuur in het vmbo

Alle scholen beoordelen de zorg en begeleiding van leerlingen in het vmbo als voldoende of goed. De inschakeling van derden, zoals de jeugdzorg, is in het vmbo voor de meeste scholen in de regio structureel geregeld via de multidisciplinaire teams. De samenwerking tussen zorginstanties (jeugdzorg, leerplicht, GGD) kan beter. Men constateert wel dat de samenwerking met jeugdzorg de laatste jaren is verbeterd.

Ondanks het algemeen positieve oordeel over de zorg in het vmbo steekt men ook de hand in eigen boezem. Er is nog te weinig deskundigheid, het ontbreekt aan voldoende individuele, flexibele trajecten, schoolverzuim zou beter moeten worden aangepakt, ouders zouden meer bij het onderwijs en de zorg betrokken moeten worden en de kwaliteit van de zorg kan beter (handelingsplannen).

Het meest concrete knelpunt dat wordt genoemd is het ontbreken van bovenschoolse opvangvoorzieningen in de vorm van time-out (tijdelijk, met als doel terug naar school) en een vorm van alternatief onderwijs voor 'niet-schoolbaren', die elders in het onderwijs niet terecht kunnen, maar wel onderwijs moeten volgen (leerplicht). De zwaarte en omvang van zorgleerlingen in het vmbo en mbo is de laatste jaren sterk toegenomen (door de weer-samen-naar-school-operatie in brede zin). Er is in het vmbo en mbo onvoldoende ervaring en deskundigheid (kwalitatief en kwantitatief) om met deze problemen te kunnen omgaan. Dit uit zich nu in een behoefte aan meer capaciteit en geld, en omgekeerd grote zorgen over ophanden zijnde bezuinigingen (GOA, VSV). Het uit zich ook in een grote behoefte aan mogelijkheden om jongeren met problemen buiten het onderwijs te kunnen plaatsen. Men heeft kritiek op rigide toelatingscrite-

ria (jeugdzorg, REC, praktijkonderwijs).

Dit knelpunt wordt zowel voor de Drechtsteden (Dordrecht) als voor de Alblasterwaard-Vijfheerenlanden genoemd. Voor de Hoeksche Waard en Goeree-Overflakkee geldt in principe dezelfde behoefte, maar daar is de schaal te klein om tot een eigen voorziening te komen. In het kader van de nieuwe, zogenaamde rebound-middelen zijn inmiddels plannen gemaakt om de opvangcapaciteit op verschillende plaatsen in de regio uit te breiden.

Aansluiting zorgstructuur vmbo-mbo

Over de aansluiting tussen vmbo en mbo op het gebied van zorg is men ronduit negatief. Er wordt gepleit voor een 'warme overdracht' van risicoleerlingen, waarbij het contact tussen docenten of begeleiders belangrijker is dan een portfolio of overdrachtsformulier. Ook hier blijkt echter een zeker verschil van opvatting tussen de scholen over de mate van samenwerking of vervlechting die men zoekt tussen vmbo-scholen onderling en tussen vmbo en mbo. Sommige scholen zoeken de oplossing in het overbruggen van de kloof (vgl. hoofdstuk 3) door een warme overdracht, zorgdossiers en uitwisseling tussen scholen. Anderen leggen een structurele verbinding tussen doorlopende leer- en zorglijnen. Zij verbinden de samenwerking op het gebied van zorg met onderwijskundige vernieuwing van onder meer de opleidingen op niveau 1 en 2 in het mbo. Deze tweedeling tussen scholen die lichtere vormen van samenwerking verkiezen en scholen die daarin veel verder willen gaan weerspiegelt zich in het oordeel dat scholen hebben over de onderlinge samenwerking op het gebied van risicoleerlingen. Ook hier blijkt dat men het meest uitgesproken negatief oordeelt over de samenwerking tussen vmbo en mbo.

In het kader van het Regionaal Arrangement wordt getracht op het gebied van de zorg de aansluiting tussen vmbo en mbo te verbeteren. Na een eerste aanzet om hierover regiobreed afspraken te maken, heeft men gekozen om de aanpak te concentreren in de subregio's. In de subregio rond Gorinchem/Leerdam werkt men verder aan verbetering van de overdracht vmbo-mbo.

Het Samenwerkingsverband en het Da Vinci College zijn hierover in gesprek. Doel is om op de werkvloer (docenten) de communicatie te verbeteren. In de subregio functioneert ook een samenwerking tussen gemeente, onderwijs en bedrijven, maar vooralsnog is er weinig functioneel contact tussen het Samenwerkingsverband VO en het andere initiatief.

In de subregio West-Alblasserwaard/Oost-IJsselmonde is er nog weinig samenwerking op het punt van de zorgstructuur vmbo-mbo. Samenwerking is er wel bilateraal tussen vmbo-scholen en roc's. Het Samenwerkingsverband VO verkent de mogelijkheden

en wenselijkheden om de samenwerking binnen het verband te verbreden naar andere onderwerpen.

In het kader van Leerpark (en het Regionaal Arrangement) buigt een werkgroep bestaande uit vertegenwoordigers van het vmbo, mbo, jeugdzorg, GGD en Regionaal Bureau Leerplicht Plus zich over de aansluiting in de zorgstructuur in Dordrecht. De werkgroep kiest voor een benadering waarin zowel naar het onderwijs als naar de zorg en begeleiding wordt gekeken.

In het volgende hoofdstuk komt de samenwerking als afzonderlijk thema uitgebreider aan de orde.

Tabel 12 – Oordeel over de samenwerking op het gebied van risicoleerlingen

Samenwerking risicoleerlingen	Slecht/matig	Voldoende/goed
tussen scholen vmbo	40%	60%
tussen vmbo en roc	82%	18%
tussen vmbo en derden	25%	75%
tussen roc en derden	50%	50%
tussen onderwijs en bedrijfsleven	71%	29%

Uit tabel 12 komt ook naar voren dat de samenwerking tussen scholen en bedrijfsleven juist als het gaat om risicoleerlingen onvoldoende is. Dit blijkt onder meer bij het vinden van stageplaatsen voor risicoleerlingen (bijv. LWT-leerlingen) Het is moeilijk stageplaatsen te vinden en het lijkt ook steeds moeilijker te worden.

Zorgstructuur mbo

Er is veel kritiek op de zorgstructuur in het mbo. Overigens zijn de vmbo-scholen hierover kritischer dan de betrokkenen uit het mbo zelf. Men ziet mogelijkheden voor verbetering op alle aspecten van de zorg, zowel wat betreft het (aangepaste) opleidingsaanbod, als de begeleiding van deelnemers.

De inhaalslag op het gebied van uitvalbestrijding is niet uniek voor de mbo-scholen in de regio Zuid-Holland Zuid. Landelijk komt de aandacht voor uitval en rendement steeds hoger op de agenda in het mbo.

In Zuid-Holland Zuid richt de aandacht zich voornamelijk op het ROC Da Vinci College, het grootste roc in de regio, met vestigingen in verschillende subregio's. Het Da Vinci College is één van de voortrekkers van het Leerpark en van het Regionale Arrangement. Het Da Vinci College is bezig intern meer stroomlijning en transparantie aan te brengen. Zo is er nu voor het thema zorg één manager verantwoordelijk, zowel voor de interne als de externe samenwerking. Door verschillende (vmbo-)scholen wordt aangegeven dat een duidelijke visie op de zorg van het Da Vinci College kan bijdragen aan een meer structurele verbinding in de zorgstructuur.

Samenvatting

De zorgstructuur in en rond het vmbo is sterk ontwikkeld. De Samenwerkingsverbanden VO hebben hierin een belangrijke rol. Echter niet alle scholen in de regio hebben eenzelfde idee over de mate waarin onderling en met het mbo samengewerkt moet worden. Het thema van afstemming en samenwerking staat buiten discussie, maar sommige scholen willen daarin minder ver gaan dan andere.

Er is veel kritiek op de samenwerking tussen vmbo en mbo op het gebied van risicoleerlingen. De uitwisseling van informatie over leerlingen, de aansluiting in de zorg en begeleiding in vmbo en mbo en de aansluiting van trajecten voor risicoleerlingen worden door een grote meerderheid van scholen als onvoldoende of slecht beoordeeld.

Op verschillende plaatsen in de regio heeft deze constatering tot initiatieven geleid om de aansluiting en samenwerking te verbeteren. Het is nog te vroeg om een oordeel te geven over het effect. Overigens staan de verschillende initiatieven grotendeels los van elkaar. Er wordt geprobeerd om, in het kader van het Regionaal Arrangement, een structureel overlegplatform te starten voor periodieke regionale uitwisseling en afstemming. Vooral nog ligt de aandacht van partijen in de eigen subregio.

De zorg en begeleiding van (risico)deelnemers is in het mbo veel minder goed ontwikkeld dan in het vmbo. Een deel van de aansluitingsproblemen is hieraan te wijten. In het mbo (roc/aoc) groeit de aandacht voor het probleem van voortijdig schoolverlaten. De drempelloze instroom van deelnemers met speciale behoeften aan onderwijs en begeleiding dwingt het mbo om meer structureel oplossingen te zoeken in samenwerking met het vmbo, maar ook met het RBL+, de jeugdzorg en de gemeenten.

7. Samenwerking

Samenwerking binnen netwerken

De scholen oordelen over het algemeen tamelijk positief over de samenwerking binnen de netwerken. In ongeveer de helft van de gevallen werkt men samen op basis

van een gemeenschappelijke visie en met een structureel draagvlak bij hoger management en besturen. Slechts in 9 procent van de gevallen ontbreekt het aan betrokkenheid van management en bestuur.

Tabel 13 – Aspecten van samenwerking binnen de netwerken

Netwerkaspecten	Geen of weinig	Enigszins of incidenteel	Veel of structureel
Gemeenschappelijke visie	24%	24%	51%
Draagvlak en betrokkenheid management en besturen	9%	33%	58%
Spreiding netwerk en deelname van partijen	29%	33%	38%
Betrokkenheid arbeidsorganisaties	38%	40%	22%
	Ja	Nee	
Meetbare streefdoelen	53%	47%	
Effectmeting/monitoring	58%	42%	
Evaluatie beleid/activiteiten	49%	51%	

Breedte en spreiding van de netwerken zijn gedifferentieerd. Ruim een kwart van de netwerken bestaan slechts uit een kleine minderheid van potentieel belanghebbende partijen. In bijna veertig procent van de netwerken daarentegen zijn nagenoeg alle relevante partijen vertegenwoordigd.

Opvallend is dat in slechts 22 procent van de genoemde netwerken arbeidsorganisaties een structurele rol hebben. In ruim veertig procent heeft het bedrijfsleven geen rol. Overigens moet hierbij worden bedacht dat een deel van de netwerken in het onderzoek, denk aan de Samenwerkingsverbanden vmbo en andere zorgnetwerken, geen relatie (nodig) hebben met het bedrijfsleven.

De laatste drie punten in tabel 13 hebben betrekking op de mate waarin netwerken systematisch doelen benoemen, monitoren en evalueren. Het resultaat is deels positief, deels negatief. Ruwweg de helft van de netwerken heeft geen meetbare streefdoelen geformuleerd en doet geen periodieke effectmeting of -monitoring. In dit opzicht kan het geen verwondering wekken dat, zoals vastgesteld in hoofdstuk 3, het ontbreekt aan concrete effecten van de netwerkactiviteiten.

Het glas is echter niet alleen half leeg, het is ook half vol. Iets minder dan de helft van de netwerken heeft wél meetbare doelen geformuleerd en kijkt wél periodiek naar effecten. Daarnaast voert meer dan 50 procent evaluaties van beleid en aanpak uit.

Tabel 14 – Aspecten van ontwikkeling van netwerken

Ontwikkelingsaspecten	Negatief	Gemiddeld	Positief
Overbruggen cultuurverschillen tussen partijen	27%	46%	27%
Overbruggen conflicterende belangen	27%	49%	24%
Dynamiek in veranderende omstandigheden	17%	58%	25%
Formaliseren van processen (afspraken, procedures)	22%	47%	31%
Aanwezigheid van ondersteunende faciliteiten	24%	54%	22%
Aanwezigheid voortrekker (persoon, organisatie)	8%	46%	46%

Scholen in het onderzoek oordelen overwegend gemiddeld tot positief over verschillende ontwikkelingsaspecten van de netwerken (tabel 14). Het meest positief is men over de aanwezigheid en rol van een duidelijke voortrekker binnen het netwerk. Het meest negatief is men over het vermogen om cultuurverschillen en conflicterende belangen tussen betrokken organisaties te overbruggen.

Good practices

Gevraagd naar welke netwerken er in positieve zin uitspringen, wat betreft het functioneren en de resultaten, worden het vaakst de Samenwerkingsverbanden vmbo genoemd. Men wijst op de duidelijke doelstellingen en regie binnen de Samenwerkingsverbanden, die leiden tot zichtbare effecten. De kracht van de Samenwerkingsverbanden ligt in het enerzijds scheppen van duidelijke en bindende kaders en anderzijds ruimte laten voor verschillen per school ('erkende ongelijkheid').

Als een van de voornaamste succespunten van de Samenwerkingsverbanden wordt genoemd het overbruggen van de denominatiescheidingen. Het aspect van denominatie speelt in de regio heel sterk en mede daarom wordt het boeken van succes op dit punt (vgl. ook de recente fusie van beide verbanden in Gorinchem) als belangrijk resultaat ervaren.

Het feit dat de Samenwerkingsverbanden jaarlijks verplicht zijn om plannen op te stellen en terug te rapporteren heeft ertoe geleid dat men met de jaren steeds beter is gaan plannen en meer beleidsmatig is gaan werken.

Andere specifieke initiatieven die als good practice worden genoemd zijn:

- Revival Technisch Onderwijs (RTO), vanwege de brede en integrale samenwerking en de betrokkenheid van bedrijven in het consortium,
- LOC (Zwijndrechtse Waard en Sliedrecht) en Leerpark Dordrecht, vanwege het werken vanuit één gedeelde visie en concept,
- Route 2004 (samenwerking vmbo-mbo, economische opleidingen), vanwege de goede organisatie, concrete doelen en samenwerking,
- (en als voorbeeld van smallere samenwerking, in de Hoeksche Waard) samenwerking tussen een vmbo-school in Middelharnis en het Albeda College in de sector bouw, vanwege de structurele samenwerking met een verbond van aannemers, dat leerlingen (bbl-niveau 2) een baangarantie van vier jaar biedt bij aanvang van de opleiding.

De paradox van brede en integrale samenwerking Er zijn verschillende belemmeringen te constateren op onderdelen (zie ook hoofdstuk 4), maar in feite is er één centraal punt te noemen dat veel van de kleinere onderwerpen omvat. Hét grote knelpunt is de valkuil van brede en integrale samenwerking. De redenering is als volgt: brede en integrale doelstellingen leiden ertoe dat er veel tegelijkertijd moet worden gedaan, waarvoor er veel partijen en niveaus bij de samenwerking moeten worden betrokken. Zo ontstaat een omvangrijke en complexe organisatie, die noodgedwongen veel tijd, geld en energie opeist. Veel geld blijft zo 'hangen' en

belandt onvoldoende op de werkvloer. De afstand tussen vernieuwers en de werkvloer blijft te groot. Concrete resultaten blijven uit.

De valkuil wordt door verschillende respondenten genoemd, onder meer in relatie tot sommige Samenwerkingsverbanden vmbo, RTO, Leerpark en ook het Regionaal Arrangement.

Het blijkt – zo geeft men aan – moeilijk om vanuit een goede gezamenlijke start op basis van één visie tot praktische uitvoering en resultaten te komen. Tijd en energie zijn schaars en telkens is er de concurrentie van het eigen belang van organisaties. Soms lijkt de fundamentele bereidheid om te investeren te ontbreken. Sommigen spreken van een onmacht binnen de netwerken om tot realisatie van de doelen over te gaan.

Op de achtergrond speelt mee dat belangenverschillen, maar ook verschillen in visie op vernieuwing (snelheid, diepgang, omvang) in de aanvangsfase nog verhuld blijven, maar in de uitwerking toch weer opspelen. Een complicerende factor is dat breedte van de ambitie, vanuit de overigens terechte analyse dat alles met elkaar samenhangt, min of meer vereist dat over een breed vlak vernieuwing in gang wordt gezet. De lat wordt hiermee hoog, volgens sommigen té hoog, gelegd.

Samenwerking in de regio

Tot nu toe hebben we de aandacht vooral gericht op de samenwerking binnen de netwerken. In deze paragraaf richten we de blik op de regio Zuid-Holland Zuid als geheel en gaan we in op de rol van het Regionaal Arrangement.

Afbakening van het samenwerkingsgebied

De regio ZHZ omvat vier subregio's, Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (AV), Drechtsteden (DS), Hoeksche Waard (HW) en Goeree-Overflakkee (GO). In het onderzoek is de scholen gevraagd wat zij zien als het geografische gebied voor samenwerking. Tweederde van de scholen noemt de eigen subregio als belangrijkste samenwerkingsregio, dat wil zeggen AV, DS, HW of GO. Daarnaast wordt genoemd:

- Zuid-Holland Zuid (2x), mede naar aanleiding van de positieve rol van de Regio ZHZ in de totstandkoming van de samenwerkingsafspraken tussen scholen, gemeenten en bedrijven in Gorinchem en de Hoeksche Waard.
- Een kleiner gebied dan de subregio (4x), veelal het voedingsgebied van de vmbo-school.
- Een groter gebied als aanvulling/uitbreiding op de subregio (3x), een verbinding naar een andere subregio of plaats binnen ZHZ, of naar de regio Rotterdam.
- Bovenregionaal gebied (1x), namelijk samenwerking tussen reformatorische scholen.

Overigens worden de kleinere en grotere gebieden vaak genoemd in combinatie met de subregio.

Op het gebied van zorg en bestrijding van voortijdig schoolverlaten wijst men op de noodzaak om de contacten en samenwerking uit te breiden over de regio-grens naar onder meer de zuidrand van Rotterdam en Barendrecht.

Ruim zestig procent van de scholen vindt dat er incidenteel wel afstemming en samenwerking is tussen de verschillende netwerken in de regio. Slechts 11 procent noemt de afstemming structureel. Ruim een kwart ziet helemaal geen afstemming of samenwerking tussen de netwerken.

Regionaal Arrangement

Er worden door partijen verschillende mogelijkheden en verwachtingen uitgesproken over de rol die het Regionaal Arrangement (RA) kan spelen. Samengevat zijn er vier opties te noemen, die elk een eigen ambitie-niveau uitdrukken.

RA als breder kader voor ontmoeting en uitwisseling

In deze visie is het RA vooral een mogelijkheid voor de school om de contacten met andere scholen uit te breiden en om zo op de hoogte te blijven van ontwikkelingen bij andere scholen(-groepen). Het RA is een mogelijkheid om kennis uit te wisselen en te delen. De

nadruk ligt op uitwisseling en communicatie. Hoewel het voornamelijk gaat om kennismaking en contacten, kan het RA ook helpen concurrerende partijen dichterbij elkaar te brengen.

RA voor de uitbreiding van de eigen mogelijkheden

In deze optie dient het RA vooral het eigen belang van de deelnemende partijen. Scholen kunnen hun eigen inspanningen betere laten 'renderen' door samenwerking met derden. Het RA heeft voornamelijk rol in het opruimen van belemmeringen die partijen ervaren in regelgeving. Via het RA hopen zij meer vrijheden en experimenteeruimte te verkrijgen. Een ander mogelijk voordeel voor scholen zit in de mogelijkheid om via het RA de contacten met bedrijven uit te breiden of op te bouwen. Een volgend positief aspect zou het aantrekken van extra middelen of voorzieningen kunnen zijn, met name op het gebied van zorg. Als laatste punt in dit verband wordt de mogelijkheid genoemd om op termijn via het RA tot afspraken over uitwisseling of mobiliteit van docenten te komen.

RA als vliegwiel voor onderwijsvernieuwing

In de derde optie heeft het RA een functie in het versterken van reeds ingezette onderwijsvernieuwing bij deelnemende scholen. Het RA is een kans om de bestaande eigen ontwikkelingen breder in te kaderen en mogelijk uit te breiden door het bundelen van vernieuwingskrachten. Het RA zou een link kunnen leggen tussen vernieuwers in het onderwijs en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven om te zorgen dat de vernieuwing niet te ver vooruit loopt. Imagoverbetering, door het bekendmaken van de vernieuwingen, zou tevens bij deze rol van het RA passen.

RA als instrument of platform voor coördinatie en regie

De laatste en meest verstrekkende optie is die van het RA als instrument voor regie of coördinatie. In deze optie speelt de regiovisie een belangrijke rol. De regiovisie zou gebaseerd moeten zijn op de sociaal-economische ontwikkeling van de regio en leidend moeten zijn voor de totale inrichting van het onderwijsaanbod in de

regio. De regie of coördinatie zou ervoor moeten zorgen dat het onderwijsaanbod aansluit op de behoeften van bedrijven en dat overlap of witte vlekken in het aanbod beperkt blijven. Omdat het bedrijfsleven voor scholen een steeds belangrijkere rol gaat spelen zou het RA daarnaast ook de contacten met bedrijven in zekere mate moeten coördineren om overvraging te voorkomen. In het kader van het RA moeten de roc's en het aoc in de regio tot afstemming over hun aanbod komen. Overigens lijken ook de voorstanders van deze optie het reguleren van leerlingenstromen, in het verlengde van het reguleren van het onderwijsaanbod, geen haalbare optie te vinden.

De vier genoemde opties sluiten elkaar niet uit, maar drukken wel verschillende ambities of verwachtingen uit. Bij de opties zijn vanuit het onderzoek een aantal kanttekeningen te maken:

- Het primaat ligt bij vrijwel alle scholen en andere partijen bij de eigen organisatie of het eigen netwerk. Men is op zoek naar de meerwaarde die het RA kan bieden.
- In het verlengde van de grootste belemmering die men nu in de samenwerking ervaart, waarschuwt men voor een te hoog en omvattend ambitieniveau (de valkuil van breed en integraal, zie 5a). Te veel ineens kost veel energie en tijd. Andere waarschuwingen zijn: niet te veel papier, zorg voor halen én brengen, zorg voor een goede, permanente projectorganisatie, waak voor een te zeer onderwijsinterne aangelegenheid, richt de samenwerking niet te eenzijdig op de sector techniek.

Onder de vlag van vernieuwing gaan aanzienlijke verschillen in de visie op vernieuwing schuil. Deze verschillen hebben niet zozeer betrekking op de inhoud van de veranderingen. Over de ontwikkeling van competentiegericht onderwijs, het belang van praktijkervaring, de rol van bedrijven en de aansluiting tussen vmbo en mbo bestaat een grote mate van consensus. De verschillen manifesteren zich veel meer in de strategie van vernieuwing. Een groep voortrekkers in de regio streeft naar een om-

vattende vernieuwing, die naar aard en inhoud een ingrijpende omslag in denken, werken, organiseren en cultuur vraagt. Lang niet alle scholen delen deze visie. Sommige scholen hechten, overigens om verschillende redenen, aan meer continuïteit en aan verandering binnen de eigen identiteit. Deze scholen wensen niet zonder meer als behoudend of conservatief te worden geïdentificeerd. Zelf spreken zij eerder van modern én traditioneel. De doelen van verandering worden wel onderschreven maar niet de strategie van relatief ingrijpende omslag.

Wet- en regelgeving

In tabel 15 is weergegeven in welke mate de scholen op bepaalde punten knelpunten in wet- en regelgeving ervaren. De kolom twee, drie en vier hebben betrekking op de huidige situatie. De twee meest rechtse kolommen geven aan of men verwacht dat een punt in de toekomst tot problemen zal leiden.

Tabel 15 – Knelpunten in wet- en regelgeving (huidige situatie en in de toekomst)

Belemmeringen in wet-/regelgeving	Nu geen knelpunt	Nu enigszins knelpunt	Nu sterk knelpunt	Toekomst geen probleem	Toekomst wel probleem
verschillen onderwijssystemen vmbo, mbo, hbo	26%	37%	37%	47%	53%
verschillen systematiek bekostiging	50%	22%	28%	53%	47%
inschrijvingsregels (teldata, doorstroomcriteria)	29%	35%	35%	29%	71%
organisatorische complicaties bij samenwerking	18%	53%	29%	38%	62%
verschillen methodieken van verantwoording	35%	59%	6%	69%	31%
verschillen vrijheden inrichting opleidingen	28%	11%	61%	33%	67%
verantwoordelijkheidsverdeling ism bedrijven	20%	53%	27%	44%	56%
vermenging private en publieke middelen	50%	31%	19%	50%	50%

Over het geheel genomen ervaart ongeveer een kwart van de scholen in sterke mate knelpunten op het gebied van wet- en regelgeving. Een uitzondering is het verschil in vrijheid van vmbo resp. mbo om opleidingen naar eigen ideeën in te richten. Ruim 60 procent van de scholen ervaart dit in de huidige situatie als een wezenlijk knelpunt. De verschillen in bekostigingssystematiek worden door de meerderheid van de scholen niet als een knelpunt ervaren.

In de toekomst lijkt men meer problemen te verwachten rondom regelgeving, met name als het gaat om inschrijvingsregels, organisatorische aspecten en in de samenwerking met bedrijven (verantwoordelijkheden, financiering).

Bij veel scholen overheerst het gevoel dat de belangrijkste belemmeringen niet liggen in wet- en regelgeving, maar eerder in de eigen interne processen. Er is over het algemeen voldoende experimenteertruimte, volgens een deel van de scholen. Daarvoor is het wel nodig dat men goed communiceert met de Inspectie over de aard, doelen en het verloop van de activiteiten.

Met name de belemmeringen in de sfeer van ongelijke bekostigingssystematiek ervaart men niet als onoverkomelijk. De oplossing ligt meer in de bereidheid van partijen, dan in de verandering van regels en systematiek. Concrete knelpunten die wel worden ervaren hebben betrekking op: de lessentabel, de examenregeling, de regels rondom licentieverstreking, de regels rondom bevoegdheden en inzetbaarheid van docenten en de beperkingen in de mogelijkheden om onderdelen van opleidingen te koppelen in individuele trajecten.

Conclusies en aanbevelingen

Belangrijkste conclusies over de samenwerking:

- Het is duidelijk dat de scholen er voor kiezen om de samenwerking in de beroepskolom en rondom de zorgstructuur primair binnen de eigen subregio vorm te geven, waarbij er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de gebieden binnen de regio wat betreft de aard en inzet van de samenwerking. Regionale uitwisseling, afstemming of samenwerking heeft slechts prioriteit als er een duidelijke meerwaarde is voor de afzonderlijke partijen. Vooralsnog lijkt men deze meerwaarde te zoeken in lichtere vormen van uitwisseling en afstemming.
- Er bestaat een zekere tegenstrijdigheid als het gaat om de mate van samenwerking. Enerzijds is er behoefte aan meer integrale brede samenwerking om de bestaande versnippering tegen te gaan en om verschillende thema's met elkaar te verbinden (zorgstructuur, onderwijs-bedrijfsleven, beroepskolom vmbo-mbo-hbo). Brede en intensievere samenwerking leidt echter, gezien de complexiteit van inhoud en organisatie, tot wat men ervaart als 'overlegcultuur', bureaucratie, afstand tot de werkelijke problemen en onnodige overhead. Het eerste jaar van het Regionaal Arrangement heeft vooral ook in het teken gestaan van het vinden van een balans tussen deze twee schijnbaar tegenstrijdige behoeften.
- Er is een grote mate van consensus over de inhoudelijke richting van de veranderingen binnen de beroepskolom. Nagenoeg alle scholen staat ontwikkeling richting meer competentie- en praktijkgericht beroepsopleiding voor ogen, met nauwere samenwerking tussen school en bedrijfsleven. Tegelijkertijd zij er echter aanzienlijke verschillen als het gaat om de strategie die hierbij gevolgd moet worden. De verschillen zijn te typeren aan de hand van een aantal tegenstellingen: integraal of

op onderdelen, onder regie en bindende afspraken of onder intenties en eigen verantwoordelijkheid, langs de weg van geleidelijkheid of via een ingrijpende, snelle omslag.

Aanbevelingen over de samenwerking:

De conclusies die hiervoor zijn geformuleerd over de samenwerking – en al eerder in de vorige hoofdstukken zijn aangeduid – leiden tot een aantal aanbevelingen of *denkrichtingen* voor de toekomstige uitbouw van de samenwerking in de regio.

- *Kies voor brede en integrale vernieuwing en samenwerking in kleinere netwerken.*
De complexiteit van problemen als doorstroom in de beroepskolom of bestrijding voortijdig schoolverlaten vergen een aanpak langs verschillende lijnen en op verschillende niveaus. Om daadwerkelijk uitval terug te dringen is samenwerking en afstemming op verschillende terreinen noodzakelijk. Brede inhoudelijk samenwerking kán, ook in de bestaande verhoudingen, omdat het knelpunt in de samenwerking minder ligt bij de inhoud en meer bij de veranderstrategie.
Om de valkuil van brede en complexe overlegstructuren te vermijden en om de afstand tussen praten over problemen zo klein mogelijk te houden, ligt een aanpak in kleinere verbanden of netwerken voor de hand. Kleinschaligheid en complexiteit gaan beter samen. De keuze voor samenwerking in de eigen subregio sluit hierbij aan.
- *Ontwikkel een verbindende structuur binnen elke subregio.*
Ook op het niveau van de subregio zal er nog altijd sprake zijn van verschillende netwerken die zich met verwante en soms overlappende thema's binnen de beroepskolom bezighouden. Naar het voorbeeld van andere regio's (bijvoorbeeld Den Haag) zou het goed zijn om tot één overkoepelend netwerk per subregio te komen, met daaronder sectorale of thematische verbanden.

Voor het overkoepelende netwerk moet per subregio een fundamentele keuze gemaakt worden door de deelnemende partijen: men kiest óf voor een *losse samenwerking*, óf voor een *bindende samenwerking*.

Losse samenwerking is te typeren als: open deelname, deelname per onderwerp, lichte organisatievorm (platform), vrijwillige afstemming, geen regie maar uitwisseling (transferpunt), richtinggevende afspraken en open intentieverklaringen.

Bindende samenwerking kan als volgt getypeerd worden: vaste deelname, deelname in principe voor alle onderwerpen, expliciete organisatievorm (rechtspersoon, projectmanager, bureau), bindende afspraken en onderlinge verantwoording, regievoering.

Vanzelfsprekend gaat het niet om een absolute keuze, maar gezien de nu vaak deels onuitgesproken verschillen in visie op de samenwerking lijkt het raadzaam in eerste instantie een duidelijk keuze te maken.

Ongeacht de vorm van de samenwerking moet het overkoepelende netwerk een rol kunnen vervullen als aanspreekpunt voor partijen binnen en buiten de eigen subregio.

- *Ontwikkel een lichte vorm van coördinatie voor de gehele regio.*

Een zekere vorm van organisatie op regionaal niveau is nodig. Een aantal onderwerpen vraagt een regiobrede afstemming, zoals bijvoorbeeld de ontwikkeling en implementatie van een portfolio, of de melding en aanpak van verzuim en uitval (leerplicht/RMC). Daarnaast lijkt het raadzaam om op bepaalde terreinen zaken af te stemmen (subsidieaanvragen), om uit te wisselen (kennisdeling) of om samen te werken (vestigingsbeleid, licentiaanvragen, experimenteerruimte regelgeving). Regionaal opererende partijen, zoals het mbo (roc/aoc) en de jeugdzorg hebben een belang bij een zekere mate van gemeenschappelijkheid van afspraken en werkwijzen in de regio.

Een ander, relevant argument om tot regionale coördinatie te komen is de ongelijke startpositie van de subregio's. Al te grote ongelijkheid tussen de subregio's is gezien de onderlinge afhankelijkheid ook niet wenselijk.

Gegeven het primaat van de subregio in de samenwerking ligt het voor de hand om voor de regio als geheel te kiezen voor een lichte (losse) vorm van samenwerking in de vorm van een platform voor ontmoeting en een transferpunt voor uitwisseling. Vormen van meer richtinggevende coördinatie worden slechts per onderwerp en voor bepaalde tijd ingezet (partiële coördinatie, onderwerpbonden).

- *Richt de samenwerking expliciet op effectiviteit.*

Ondanks alle initiatieven schiet de samenwerking tekort als het gaat om het realiseren van concrete, zichtbare resultaten. Om hierin verbetering te brengen is het enerzijds noodzakelijk binnen de samenwerking explicieter afspraken te maken over effectiviteit (meetbare streefdoelen, evaluaties, onderlinge verantwoording, gevolg geven aan uitkomsten van evaluaties). Anderzijds moet de samenwerking zich richten op die punten waar in de toekomst de grootste knelpunten zijn te verwachten: bestrijding voortijdig schoolverlaten (zorgstructuur), samenwerking onderwijs en arbeid (profit en non-profit), meer aandacht voor probleemsectoren (zorg en welzijn, onderwijs, dienstverlening) en meer aandacht voor de samenwerking mbo-hbo.

8. Conclusies en aanbevelingen

Netwerken en activiteiten

1. De regio kent een groot aantal netwerken die zich bezighouden met de beroepskolom en zorgstructuur. Van de 52 beschreven netwerken richten zich 16 op de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven en 18 op samenwerking binnen de beroepsonderwijskolom (vmbo-mbo-hbo). De overige netwerken zijn vooral op de zorgstructuur gericht. Vrijwel alle scholen zijn betrokken bij meerdere netwerken.
2. Het overdragen van informatie over de leerling/student, via bijvoorbeeld portfolio en overdrachtsdossiers aan de volgende school is hét belangrijkste onderwerp van samenwerking in de regio. Er is echter geen sprake van het systematisch volgen van de loopbaan van jonge mensen in het onderwijs: onderwerpen als monitoring van de overgangen, terugkoppeling van informatie en gezamenlijk uitvalonderzoek scoren het laagst van alle activiteiten.
3. De brede netwerken in het beroepsonderwijs richten zich inderdaad op een breed scala van activiteiten. Programmatische en pedagogisch-didactische afstemming zijn belangrijke activiteiten. Opmerkelijk is dat stages in nagenoeg alle netwerken een ondergeschikte rol spelen, met uitzondering van enkele specifiek hierop gerichte netwerken. Uit de interviews en de enquête komt het beeld naar voren dat de scholen in de brede netwerken nog te zeer intern gericht zijn en nog te weinig zijn georiënteerd op het bedrijfsleven.
4. De beroepskolom kenmerkt zich door moeilijke overgangen (kloven) tussen vmbo, mbo en hbo. De samenwerking binnen de netwerken kan worden getypeerd aan de hand van de gevolgde strategie: overbruggen, verkleinen of dichten van de kloof. In Zuid-Holland Zuid ligt het zwaartepunt op overbrugging (informatieoverdracht) met een duidelijke uitbreiding naar verkleinen (afstemming). Voor daadwerkelijk gemeenschappelijke opleidingen en

faciliteiten (dichten) bestaan wel plannen (Leerpark, LOC's), maar zijn er nog weinig concrete activiteiten.

5. In de komende jaren wordt het realiseren van een doorlopende beroepskolom nog belangrijker. Dominante trends zijn een groeiende belang van het bedrijfsleven, het uitrollen van de beroepskolom-activiteiten binnen alle delen van het beroepsonderwijs, het realiseren van een doorlopende zorgstructuur en vernieuwing van het beroepsonderwijs.

Effecten

6. Ruim de helft (55%) van de scholen ziet geen effecten als het gaat om vergroting van de doorstroom binnen de beroepskolom of het vergroten van kansen voor specifieke doelgroepen. De meest voorkomende activiteit in de netwerken is de informatieoverdracht rondom de overgangen. Op dit punt zien de meeste scholen (79%) effecten, maar weinig scholen zien echter aantoonbare effecten. De Samenwerkingsverbanden vmbo springen er positief uit door de versterking van de doorlopende zorg en het mede hierdoor verminderen van schooluitval. Ook hier ziet echter slechts een kleine minderheid van de scholen (28%) aantoonbare effecten. De netwerken die zich specifiek richten op de beroepskolom en met name de zogenaamde brede netwerken (vmbo-mbo-bedrijven) laten nog weinig concrete resultaten zien. Over het geheel genomen is het beeld niet positief: de vele samenwerking en activiteiten leiden slechts in zeer beperkte mate tot aantoonbare resultaten.
7. Voor een belangrijk deel liggen kracht en zwakte, succes en knelpunt, in dezelfde factoren. Brede samenwerking, participatie van bedrijven, sterke samenwerkingsrelaties (vertrouwen) en het verkrijgen van draagvlak voor verandering zijn bepalend. Waar het lukt spreekt men van succesfactoren. Waar het tegenzit, is het ontbreken van draagvlak of vertrouwen een duidelijk knelpunt. Hoofdpunten

zijn: verbeteren van overleg en samenwerking in de (sub)regio, wegnemen van schoolinterne belemmeringen en verbetering van de samenwerking met bedrijven.

8. Uit de genoemde succesfactoren en knelpunten komt een tweedeling tussen de scholen in de regio naar voren. Eén deel van de scholen noemt fysieke nabijheid, brede en integrale samenwerking en vernieuwing en een zekere mate van regie/afstemming als een succesfactor. Dit deel van de scholen streeft naar LOC-vorming. Een ander deel van de scholen wil veel minder ver gaan in de samenwerking en ervaart derhalve de genoemde succesfactoren – of omgekeerd de knelpunten – niet of veel minder sterk.

Samenwerking vanuit het perspectief van de arbeidsmarkt

9. Veel van de netwerken richten zich voornamelijk op de aansluiting vmbo-mbo. Dit lijkt direct of indirect succesvol gezien de arbeidsmarktprognoses: het aanbod van vmbo'ers neemt af en het aantal mbo'ers (middelbaar opgeleiden) neemt toe. Hiermee wordt voldaan aan de doelstelling om meer jongeren althans op koers van een startkwalificatie te brengen. Onmiddellijk is echter ook duidelijk wat de problemen zijn: op de eerste plaats is de werkgelegenheid voor mbo-opgeleiden onvoldoende. Er ontstaan grote overschotten. Op de tweede plaats is er nog steeds een zeer omvangrijke arbeidsmarkt voor laag- en ongeschoolden. Ongeveer 29 procent van vraag naar personeel richt zich op een niveau lager dan de startkwalificatie! Dat roept de vraag op hoe een goede aansluiting gemaakt kan worden tussen beroepsonderwijs en dit deel van de arbeidsmarkt. Op dit moment is hierop nog onvoldoende zicht.
10. De regio Zuid-Holland Zuid heeft een zeer gering aanbod van hbo-opleidingen. Mede hierdoor speelt de samenwerking met het hbo in de meeste netwerken een geringe rol. Kijkend naar de arbeidsmarkt

is dit een ernstige tekortkoming. Hoewel voor de regio Zuid-Holland Zuid het tekort aan hbo'ers in een aantal sectoren minder relevant kan zijn (bijv. zakelijke dienstverlening), is het zeker van belang voor onder meer het onderwijs in de verzorgende en sociaal-culturele beroepen.

Doorstroom vanuit het mbo naar het hbo zou niet alleen de tekorten aan hbo'ers kunnen verminderen, maar ook de arbeidsmarkt voor mbo'ers ontlasten.

11. De signalen van kwantitatieve en kwalitatieve tekorten worden het meest intensief opgepakt in de technische opleidingen en sectoren. In het totaaloverzicht van de netwerken in de regio neemt 'de techniek' een dominante positie in. Bedrijven, brancheorganisaties en kenniscentra uit de techniek maken een groot deel uit van de netwerkpartijen. Natuurlijk is het positief dat juist deze partijen zich inzetten voor goed onderwijs en een betere aansluiting tussen opleidingen en bedrijven. Vanuit het perspectief van de gehele arbeidsmarkt valt echter op dat kwantitatief de problemen in andere sectoren een veelvoud groter zijn. Het is een ernstige tekortkoming dat zich niet minstens even grote inspanningen richten op het beroepsonderwijs voor de sectoren zorg & welzijn, onderwijs, niet-zakelijke dienstverlening, handel en horeca. De sterke focus op 'het bedrijfsleven' schiet deels voorbij aan het feit dat overheden, instellingen en andere niet-commerciële arbeidsorganisaties voor een groot deel van de werkgelegenheid en personeelstekorten zorgen.
12. Samengevat pleiten de arbeidsmarktprognoses voor een accentverschuiving in de samenwerkingsnetwerken:
Naast vmbo-mbo nadrukkelijk meer aandacht voor de aansluiting mbo-hbo en havo-hbo.
Naast 'techniek' nadrukkelijk meer aandacht voor sectoren als zorg & welzijn, onderwijs en dienstverlening.

Naast participatie van bedrijfsleven nadrukkelijk meer deelname van niet-commerciële arbeidsorganisaties.

Tot slot zou het feit dat er een omvangrijke arbeidsmarkt bestaat voor laag- en ongeschoolden moeten leiden tot een fundamentele discussie hoe moet worden omgegaan met de aansluiting van het beroepsonderwijs op dit arbeidsmarktsegment.

Zorgstructuur

13. De zorgstructuur in en rond het vmbo is sterk ontwikkeld. De Samenwerkingsverbanden VO hebben hierin een belangrijke rol. Echter niet alle scholen in de regio hebben eenzelfde idee over de mate waarin onderling en met het mbo moet worden samengewerkt. Het thema van afstemming en samenwerking staat buiten discussie, maar sommige scholen willen hierin minder ver gaan dan andere.
14. Er is veel kritiek op de samenwerking tussen vmbo en mbo op het gebied van risicoleerlingen. De uitwisseling van informatie over leerlingen, de aansluiting in de zorg en begeleiding in vmbo en mbo en de aansluiting van trajecten voor risicoleerlingen worden door een grote meerderheid van scholen als onvoldoende of slecht beoordeeld. Op verschillende plaatsen in de regio heeft deze constatering tot initiatieven geleid om de aansluiting en samenwerking te verbeteren, maar het is nog te vroeg om een oordeel te geven over het effect. Overigens staan de verschillende initiatieven grotendeels los van elkaar. Er wordt geprobeerd om, in het kader van het Regionaal Arrangement, een structureel overlegplatform te starten voor periodieke regionale uitwisseling en afstemming. Vooralsnog ligt de aandacht van partijen in de eigen subregio.
15. De zorg en begeleiding van (risico)deelnemers is in het mbo veel minder goed ontwikkeld dan in het vmbo. Een deel van de aansluitingsproblemen is hieraan te wijten. In het mbo (roc/aoc) groeit de aan-

dacht voor het probleem van voortijdig schoolverlaten. De drempelloze instroom van deelnemers met speciale behoeften aan onderwijs en begeleiding dwingt het mbo om meer structureel oplossingen te zoeken in samenwerking met het vmbo, maar ook met het RBL+, de jeugdzorg en de gemeenten.

Conclusies over de samenwerking:

16. Het is duidelijk dat de scholen er voor kiezen om de samenwerking in de beroepskolom en rondom de zorgstructuur primair binnen de eigen subregio vorm te geven, waarbij er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de gebieden binnen de regio wat betreft de aard en inzet van de samenwerking. Regionale uitwisseling, afstemming of samenwerking heeft slechts prioriteit als er een duidelijke meerwaarde is voor de afzonderlijke partijen. Vooralsnog lijkt men die meerwaarde te zoeken in lichtere vormen van uitwisseling en afstemming.
17. Er bestaat een zekere tegenstrijdigheid als het gaat om de mate van samenwerking. Enerzijds is er behoefte aan meer integrale brede samenwerking om de bestaande versnippering tegen te gaan en om verschillende thema's met elkaar te verbinden (zorgstructuur, onderwijs-bedrijfsleven, beroepskolom vmbo-mbo-hbo). Brede en intensievere samenwerking leidt echter, gezien de complexiteit van inhoud en organisatie, tot wat men ervaart als 'overlegcultuur', bureaucratie, afstand tot de werkelijke problemen en onnodige overhead. Het eerste jaar van het Regionaal Arrangement heeft vooral ook in het teken gestaan van het vinden van een balans tussen deze twee schijnbaar tegenstrijdige behoeften.
18. Er is een grote mate van consensus over de inhoudelijke richting van de veranderingen binnen de beroepskolom. Nagenoeg alle scholen staat ontwikkeling richting meer competentie- en praktijkgericht beroepsonderwijs voor ogen, met nauwere

samenwerking tussen school en bedrijfsleven. Tegelijkertijd zijn er echter aanzienlijke verschillen in visie op de strategie die hierbij moet worden gevolgd. De verschillen zijn te typeren aan de hand van een aantal tegenstellingen: integraal of op onderdelen, onder regie en bindende afspraken of onder intenties en eigen verantwoordelijkheid, langs de weg van geleidelijkheid of via een ingrijpende, snelle omslag.

Aanbevelingen over de samenwerking:

19. Kies voor brede en integrale vernieuwing en samenwerking in kleinere netwerken.

De complexiteit van problemen als doorstroom in de beroepskolom of bestrijding voortijdig schoolverlaten vergen een aanpak langs verschillende lijnen en op verschillende niveaus. Om daadwerkelijk uitval terug te dringen is samenwerking en afstemming op verschillende terreinen noodzakelijk. Brede inhoudelijk samenwerking kán, ook in de bestaande verhoudingen, omdat het knelpunt in de samenwerking minder ligt bij de inhoud en meer bij de veranderstrategie.

Om de valkuil van brede en complexe overlegstructuren te vermijden en om de afstand tussen praten over problemen zo klein mogelijk te houden, ligt een aanpak in kleinere verbanden of netwerken voor de hand. Kleinschaligheid en complexiteit gaan beter samen. De keuze voor samenwerking in de eigen subregio sluit hierbij aan.

20. Ontwikkel een verbindende structuur binnen elke subregio.

Ook op het niveau van de subregio zal er nog altijd sprake zijn van verschillende netwerken die zich met verwante en soms overlappende thema's binnen de beroepskolom bezighouden. Naar het voorbeeld van andere regio's (bijvoorbeeld Den Haag) zo het goed zijn om tot één overkoepelend netwerk per subregio te komen, met daaronder sectorale of thematische verbanden.

Voor het overkoepelende netwerk moet per subregio een fundamentele keuze gemaakt worden door de deelnemende partijen: men kiest óf voor een losse samenwerking, óf voor een bindende samenwerking.

Losse samenwerking is te typeren als: open deelname, deelname per onderwerp, lichte organisatievorm (platform), vrijwillige afstemming, geen regie maar uitwisseling (transferpunt), richtinggevende afspraken en open intentieverklaringen.

Bindende samenwerking kan als volgt getypeerd worden: vaste deelname, deelname in principe voor alle onderwerpen, expliciete organisatievorm (rechtspersoon, projectmanager, bureau), bindende afspraken en onderlinge verantwoording, regievoering.

Vanzelfsprekend gaat het niet om een absolute keuze, maar gezien de nu vaak deels onuitgesproken verschillen in visie op de samenwerking lijkt het raadzaam in eerste instantie een duidelijke keuze te maken.

Ongeacht de vorm van de samenwerking moet het overkoepelende netwerk een rol kunnen vervullen als aanspreekpunt voor partijen binnen en buiten de eigen subregio.

21. Ontwikkel een lichte vorm van coördinatie voor de gehele regio.

Een zekere vorm van organisatie op regionaal niveau is nodig. Een aantal onderwerpen vraagt een regiobrede afstemming, zoals bijvoorbeeld de ontwikkeling en implementatie van een portfolio, of de melding en aanpak van verzuim en uitval (leerplicht/RMC). Daarnaast lijkt het raadzaam om op bepaalde terreinen zaken af te stemmen (subsidieaanvragen), om uit te wisselen (kennisdeling) of om samen te werken (vestigingsbeleid, licentieaanvragen, experimenteerruimte regelgeving). Regionaal opererende partijen, zoals het mbo (roc/aoc) en de jeugdzorg hebben een belang bij een zekere mate van gemeenschappelijkheid van afspraken en werkwijzen in de regio.

Een ander, relevant argument om tot regionale coördinatie te komen is de ongelijke startpositie van de subregio's. Al te grote ongelijkheid tussen de subregio's is gezien de onderlinge afhankelijkheid ook niet wenselijk.

Gegeven het primaat van de subregio in de samenwerking ligt het voor de hand om voor de regio als geheel te kiezen voor een lichte (losse) vorm van samenwerking in de vorm van een platform voor ontmoeting en een transferpunt voor uitwisseling. Vormen van meer richtinggevende coördinatie worden slechts per onderwerp en voor bepaalde tijd ingezet (partiële coördinatie, onderwerpgebonden).

22. Richt de samenwerking expliciet op effectiviteit.

Ondanks alle initiatieven schiet de samenwerking tekort als het gaat om het realiseren van concrete, zichtbare resultaten. Om hierin verbetering te brengen is het enerzijds noodzakelijk binnen de samenwerking explicieter afspraken te maken over effectiviteit (meetbare streefdoelen, evaluaties, onderlinge verantwoording, gevolg geven aan uitkomsten van evaluaties). Anderzijds moet de samenwerking zich richten op die punten waar in de toekomst de grootste knelpunten zijn te verwachten: bestrijding voortijdig schoolverlaten (zorgstructuur), samenwerking onderwijs en arbeid (profit en non-profit), meer aandacht voor probleemsectoren (zorg en welzijn, onderwijs, dienstverlening) en meer aandacht voor de samenwerking mbo-hbo.

Bijlagen

Tabel B1 – Totaaloverzicht activiteiten per school per netwerk

- | | |
|-------------------------------|------------------------------------|
| a: studiekeuze, voorlichting | b: overdracht info |
| c: monitoring vmbo-mbo-hbo | d: terugkoppeling info |
| e: programmatische afstemming | f: ped-did. afstemming |
| g: doorlopende zorglijnen | h: gemeenschappelijke faciliteiten |
| i: gemeensch. activ. stages | j: gemeenschappelijke opleidingen |
| k: onderzoek uitval | l: onderwijs-arbeid |

score 0 = geen activiteiten (wit)
score 1 = beperkte activiteiten (oranje)
score 2 = uitgebreide activiteiten (rood)

School	Netwerk	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l
Stedelijk Dalton Lyceum	Samenwerkingsverband vo/svo 40.2	2	2	0	2	0	1	1	0	0	0	1	0
	Route VSV 2004	2	2	2	2	2	2	2	0	1	2	2	1
	Leerpark doorlopende leerlijnen	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	ROOZZ												
Wellant College	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	1	1	0	1	1	2	2	2	0	1	1	1
	Netwerk natuurlijk Leren ZHZ	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	0	1
	Overleg Regio Oost-zuid Wellantcollege	1	2	2	1	1	2	1	2	1	1	0	1
	School met DVC (met ook andere vmbo)												
Edudelta Onderwijsgroep	School met Albeda College T&R	1	2	1	0	2	1	0	2	1	2	0	2
	School met Albeda College Voertuigtechniek	1	2	1	0	2	1	0	2	1	2	0	2
Willem de Zwijger College	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	1	1	0	1	2	2	0	0	0	0	0	0
	Samenwerkingsverband vo/svo 40.1	2	2	0	0	0	0	1	2	0	0	1	0
	Jeugdzorg Platform	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ROOZZ												
Griendencollege	School met DVC (doorstroming)	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
OLOVO	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	0	2	1	0	2	1	0	0	0	1	1	2
	Samenwerking zorglocatie Ridderkerk	1	2	1	0	2	1	1	2	1	2	1	1
	LOC Zwijndrechtse Waard	1	2	1	0	2	2	2	2	1	2	1	1
Develstein College	LOC Zwijndrechtse Waard	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Merewade College	ROOZZ	0	2	0	0	0	2	2	2	2	0	0	2
	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	0	0	2	0	2	2	2	2	0	2	0	2
	Regionaal Arrangement	0	0	2	0	2	2	2	2	0	2	0	2
	School met DVC (met ook andere vmbo)												
	Regionaal programma ond-arb. AV/HW (ZHZ)												
Gomarus SG	Regionaal programma ond-arb. AV/HW (ZHZ)												
	Netwerk reformatorische scholen (bovenreg.)												
CSG Oude Hoven	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	0	2	0	0	0	1	2	1	0	0	0	0

School	Netwerk	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l
CSG Oude Hoven	ICT vmbo-mbo DVC e.a.	0	2	1	0	2	1	0	0	0	0	0	0
CSG Oude Hoven	School met Rivas zorg en leren	0	2	0	1	1	0	0	2	2	0	0	0
CSG Oude Hoven	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	0	0	0	0	0	2	2	0	0	2	2	0
	Regionaal netwerk stage/stagebureau AV	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
CSG Willem van Oranje	PO-VO overleg/samenwerking	0	2	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0
	School met Albeda College (voorlichting)	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	School met school in Barendrecht (vmbo/vmbo)	2	2	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0
	CVO-accnt (Chr. Ond., zorg/speciaal ond.)												
Wellant college	Contactie. VO (PO, VO, ROC)	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2 (PCL)	2	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
	School met DVC (doorstroming, uitwisseling)	2	2	0	0	0	0	0	2	2	2	0	0
	Vakcommissie Tuin, Park en Landschap												
CSG Prins Maurits	Samenwerkingsverband vo/svo 40.3	2	2	1	1	2	2	2	1	0	0	1	1
	Regionaal zorgcoördinatorenoverl. Rijnmond	1	2	1	0	1	2	2	0	1	0	1	2
	Regionaal overleg Pro-ontwikkeling ZHZ	2	2	0	0	2	2	1	0	2	0	1	2
	Reg. Decanennetwerk (lob-activ., eilanden)												
	Reg. Netwerk Praktijknet (Pro/ bedrijven)												
Groene School Sommeldijk	Samenwerkingsverband vo/svo 40.3	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0
	School met Albeda College (doorlopende lijn)	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0
Heerenlanden College	School met DVC Zorg & Welzijn (doorl. lijn)	1	1	1	1	2	1	1	0	0	0	1	1
	Netwerk vmbo Yes! (bovenreg.)	0	2	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1
	Netwerk Techniek Breed (bovenreg.)	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1
	Regionaal programma ond-arb. AV/HW (ZHZ)												
	Netwerk voor techniek in de regio (AV)												
Da Vinci College	Regiogroep Onderwijsk. Ontw. Leerpark	1	2	1	1	1	0	2	1	0	1	1	1
Da Vinci College	Route VSV 2004												
Da Vinci College	mbo-hbo 'Rotterdams Verband'	2	2	1	2	2	2	0	0	0	1	2	0
Da Vinci College	Samenwerking met Hogeschool Hanzesteden												
Da Vinci College	CGL-consortium												
Da Vinci College	De Lerende Regio, admin. opleidingen	1	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
Da Vinci College	LOC Zwijndrechtse Waard	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	1	0
Da Vinci College	LOC-vorming	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0	1
Da Vinci College	Projectgroep Marketing Techniek	2	2	1	0	2	1	0	1	0	0	1	0
Da Vinci College	SABA, aansluiting ond.-arb., techniek	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2
Da Vinci College	BTG-ESB Zuid -West												
Da Vinci College	Kenniscentrum Mainport Rotterdam (KMR)	1	2	1	0	1	0	1	0	0	0	1	2
Da Vinci College	Mbo-hbo-project ICT	1	2	2	0	2	1	1	0	0	0	0	0
Da Vinci College	Bilaterale samenwerking met vmbo/scholen	2	0	1	2	2	2	2	0	0	0	1	0
Da Vinci College	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium												

Tabel B2 – Totaaloverzicht effecten per school per netwerk

Score 0 = (nog) geen effect, score 1 = wel effect, maar niet aantoonbaar, score 2 = aantoonbaar effect

De kleur van de cellen verwijst naar de mate waarin de activiteiten voorkomen binnen het netwerk (zie tabel B1).

School	Netwerk	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l
Stedelijk Dalton Lyceum	Samenwerkingsverband vo/svo 40.2	2	2	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0
	Route VSV 2004	2	2	2	1	1	1	1	0	0	0	1	0
	Leerpark doorlopende leerlijnen	1	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	1
	ROOZZ												
Wellant College	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	1	1	0	1	1	1	2	1	0	1	0	0
	Netwerk natuurlijk Leren ZHZ	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
	Overleg Regio Oost-zuid Wellantcollege	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0
	School met DVC (met ook andere vmbo)												
Edudelta Onderwijsgroep	School met Albeda College T&R	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1
	School met Albeda College Voertuigtechn.	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1
Willem de Zwijger College	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0
	Samenwerkingsverband vo/svo 40.1	1	1	0	0	0	1	1	2	0	0	0	0
	Jeugdzorg Platform	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
	ROOZZ												
Griendencollege	School met DVC (doorstroming)	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
OLOVO	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0
	Samenwerking zorglocatie Ridderkerk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	LOC Zwijndrechtse Waard	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Develstein College	LOC Zwijndrechtse Waard	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1
Merewade College	ROOZZ	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1
	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	0	0	1	0	2	2	1	1	0	1	0	1
	Regionaal Arrangement	0	0	1	0	2	2	1	1	0	1	0	1
	School met DVC (met ook andere vmbo)												
	Regionaal programma ond-arb. AV/HW (ZHZ)												
Gomarus SG	Regionaal programma ond-arb. AV/HW (ZHZ)												
	Netwerk reformatorische scholen (bovenreg.)												
CSG Oude Hoven	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	0	2	0	0	0	1	2	2	0	0	0	0
CSG Oude Hoven	ICT vmbo-mbo DVC e.a.	0	2	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0
CSG Oude Hoven	School met Rivas zorg en leren												
CSG Oude Hoven	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	0	0	0	0	0	2	2	0	0	1	1	0
	Regionaal netwerk stage/stagebureau AV	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CSG Willem van Oranje	PO-VO overleg/samenwerking	0	2	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0
	School met Albeda College (voorlichting)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	School met school in Barendrecht (vmbo/vmbo)	0	2	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0
	CVO-accent (Chr. Ond., zorg/speciaal ond.)												

School	Netwerk	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l
Wellant college	Contactcie. VO (PO, VO, ROC)												
	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2 (PCL)												
	School met DVC (doorstroming, uitwisseling)												
	Vakcommissie Tuin, Park en Landschap												
CSG Prins Maurits	Samenwerkingsverband vo/svo 40.3	2	2	0	1	2	2	2	0	0	0	1	1
	Regionaal zorgcoördinatorenoverl. Rijnmond	1	2	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0
	Regionaal overleg Pro-ontwikkeling ZHZ	1	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1
	Reg. Decanennetwerk (lob-activ., eilanden)												
	Reg. Netwerk Praktijknet (Pro/ bedrijven)												
Groene School Sommelsdijk	Samenwerkingsverband vo/svo 40.3	1	2	0	0	0	1	2	2	0	0	1	0
	School met Albeda College (doorlopende lijn)	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0
Heerenlanden College	School met DVC Zorg & Welzijn (doorl. lijn)	1	1	1	1	2	1	0	0	0	0	0	1
	Netwerk vmbo Yes! (bovenreg.)	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1
	Netwerk Techniek Breed (bovenreg.)	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1
	Regionaal programma ond.-arb. AV/HW (ZHZ)												
	Netwerk voor techniek in de regio (AV)												
Da Vinci College	Regiogroep Onderwijsk. Ontw. Leerpark	1	1	1	0	1	0	1	1	0	1	1	0
Da Vinci College	Route VSV 2004												
Da Vinci College	mbo-hbo 'Rotterdams Verband'	1	1	1	1	2	2	0	0	0	1	1	0
Da Vinci College	Samenwerking met Hogeschool Hanzesteden												
Da Vinci College	CGL-consortium												
Da Vinci College	De Lerende Regio, admin. opleidingen	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2
Da Vinci College	LOC Zwijndrechtse Waard	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	1	0
Da Vinci College	LOC-vorming	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	0	0
Da Vinci College	Projectgroep Marketing Techniek	2	1	0	0	1		0	0	0	0	0	0
Da Vinci College	SABA, aansluiting ond.-arb., techniek	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2
Da Vinci College	BTG-ESB Zuid -West												
Da Vinci College	Kenniscentrum Mainport Rotterdam (KMR)	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Da Vinci College	Mbo-hbo-project ICT	1	2	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Da Vinci College	Bilaterale samenwerking met vmbo/scholen												
Da Vinci College	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium												

Tabel B3 – Overzichtslijst netwerken in de regio

Type	Netwerk	School	Plaats
1	BO-VO Kontakt	Insula College	Dordrecht
1	Contactcie. VO (PO, VO, ROC)	Wellant College	Gorinchem
1	Netwerk reformatorische scholen (bovenreg.)	Gomarus Scholengemeenschap	Gorinchem
1	Netwerk vmbo Yes! (bovenreg.)	Heerenlanden College	Leerdam
1	PO-VO overleg/samenwerking	CSG Willem van Oranje	Oud Beijerland
1	Regionaal overleg Pro-ontwikkeling ZHZ	CSG Prins Maurits	Middelharnis
1	ROOZZ	Stedelijk Dalton Lyceum	Dordrecht
1	ROOZZ	Willem de Zwijger College	Alblasserdam, Hardinxveld-Giessendam
1	ROOZZ	Merewade College	Gorinchem
1	School met school in Barendrecht (vmbo/vmbo)	CSG Willem van Oranje	Oud Beijerland
2a	Samenwerkingsverband vo/svo 40.1	Willem de Zwijger College	Papendrecht
2a	Samenwerkingsverband vo/svo 40.2	Stedelijk Dalton Lyceum	Dordrecht
2a	Samenwerkingsverband vo/svo 40.2	Insula College	Dordrecht
2a	Samenwerkingsverband vo/svo 40.3	CSG Prins Maurits	Middelharnis
2a	Samenwerkingsverband vo/svo 40.3	Groene School Sommelsdijk	Sommelsdijk
2a	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	Wellant College	Ottoland
2a	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	CSG Oude Hoven	Hardinxveld-Giessendam
2a	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2	CSG Oude Hoven	Sleeuwijk
2a	Samenwerkingsverband vo/svo 41.2 (PCL)	Wellant College	Gorinchem
2b	CVO-accent (Chr. Onderwijs, zorg/speciaal ond.)	CSG Willem van Oranje	Oud Beijerland
2b	Jeugdzorg Platform	Willem de Zwijger College	Alblasserdam, Hardinxveld-Giessendam
2b	Reg. Decanennetwerk (lob-activ., eilanden)	CSG Prins Maurits	Middelharnis
2b	Regionaal zorgcoördinatorenoverleg Rijnmond	CSG Prins Maurits	Middelharnis
2b	Samenwerking zorglocatie Ridderkerk	OLOVO	Ridderkerk
2b	School met Rivas zorg en leren	CSG Oude Hoven	Gorinchem
3a	ICT vmbo-mbo DVC e.a.	CSG Oude Hoven	Gorinchem
3a	Netwerk natuurlijk Leren ZHZ	Wellant College	Ottoland
3a	Overleg Regio Oost-zuid Wellantcollege	Wellant College	Ottoland
3a	Regiogroep Onderwijskundige Ontwikkeling Leerpark (ROL)	Da Vinci College	Dordrecht
3a	Route VSV 2004	Stedelijk Dalton Lyceum	Dordrecht
3a	Route VSV 2004	Insula College	Dordrecht
3a	Route VSV 2004	Da Vinci College	Dordrecht
3a	School met DVC (met ook andere vmbo)	Wellant College	Ottoland
3a	School met DVC (met ook andere vmbo)	Merewade College	Gorinchem
3b	Bilaterale samenwerking met vmbo-scholen	Da Vinci College	Gorinchem
3b	School met Albeda College (doorlopende lijn)	Groene School Sommelsdijk	Sommelsdijk
3b	School met Albeda College (voorlichting)	CSG Willem van Oranje	Oud Beijerland

Type	Netwerk	School	Plaats
3b	School met Albeda College T&R	Edudelta Onderwijsgroep	Middelharnis
3b	School met Albeda College Voertuigtechn.	Edudelta Onderwijsgroep	Middelharnis
3b	School met DVC (doorstroming)	Griendencollege	Sliedrecht
3b	School met DVC (doorstroming, uitwisseling)	Wellant College	Gorinchem
3b	School met DVC Zorg & Welzijn (doorl. lijn)	Heerenlanden College	Leerdam
4a	Doorlopende leerlijnen mbo-hbo 'Rotterdams Verband'	Da Vinci College	Dordrecht
4a	Samenwerking Da Vinci en Hogeschool Hanzesteden	Da Vinci College	Dordrecht
4b	CGL-consortium (20 roc's, vormgeving competentiegericht leren)	Da Vinci College	Dordrecht
5a	De Lerende Regio, branche-regio overleg administratieve opleidingen	Da Vinci College	Dordrecht
5a	Leerpark doorlopende leerlijnen	Stedelijk Dalton Lyceum	Dordrecht
5a	Leerpark doorlopende leerlijnen	Insula College	Dordrecht
5a	LOC Zwijndrechtse Waard	OLOVO	Zwijndrecht
5a	LOC Zwijndrechtse Waard	Develstein College	Zwijndrecht
5a	LOC Zwijndrechtse Waard	Da Vinci College	Zwijndrecht
5a	LOC-vorming (vmbo-mbo, doorlopende leerlijnen)	Da Vinci College	Diverse
5a	Projectgroep Marketing Techniek, voorlichting techniek, vmbo-mbo-bedrijven	Da Vinci College	Gorinchem
5a	Regionaal Arrangement	Merewade College	Gorinchem
5a	Regionaal programma ond.-arb. AV/HW (ZHZ)	Merewade College	Gorinchem
5a	Regionaal programma ond.-arb. AV/HW (ZHZ)	Gomarus Scholengemeenschap	Gorinchem
5a	Regionaal programma ond.-arb. AV/HW (ZHZ)	Heerenlanden College	Leerdam
5a	SABA, stuurgroep aansluiting beroepsonderwijs arbeidsmarkt, techniek	Da Vinci College	Gorinchem
5b	BTG-ESB Zuid -West (ECABO en roc's in Zuid-Holland en Zeeland)	Da Vinci College	Dordrecht
5b	Kenniscentrum Mainport Rotterdam (KMR), mbo-hbo	Da Vinci College	Dordrecht
5b	Mbo-hbo-project ICT (DVC, Zadkine, Albeda, Rivio)	Da Vinci College	Gorinchem
5c	Netwerk Techniek Breed (bovenreg.)	Heerenlanden College	Leerdam
5c	Netwerk voor techniek in de regio (AV)	Heerenlanden College	Leerdam
5c	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	Willem de Zwijger College	Papendrecht
5c	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	OLOVO	Zwijndrecht
5c	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	Merewade College	Gorinchem
5c	RTO Revival Techn. Onderwijs Consortium	Da Vinci College	Gorinchem
5d	Reg. Netwerk Praktijknet (Pro-scholen/ bedrijven)	CSG Prins Maurits	Middelharnis
5d	Regionaal netwerk stage/stagebureau AV	CSG Oude Hoven	Gorinchem
5d	Vakcommissie Tuin, Park en Landschap (ond.-arb.)	Wellant College	Gorinchem

Colofon

Uitgave

Het Platform Beroepsonderwijs

Onderzoek

Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt

Vormgeving

Crasborn Grafisch Ontwerpers bno

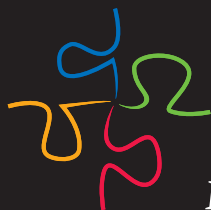
Datum

April 2006

Breullaan 1
3971 NG Driebergen

T 030 691 91 90
F 030 697 74 70

E info@hpbo.nl
I www.hpbo.nl



**Het Platform
Beroepsonderwijs**